

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Філософський факультет
Кафедра теоретичної і практичної філософії

**ЯВИЩЕ ПРОПАГАНДИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ
ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ**
**THE PHENOMENON OF PROPAGANDA
IN THE CONTEXT OF MODERN HYBRID WAR**

Кваліфікаційна робота за освітньо-науковою програмою «Філософія»
за спеціальністю 033 «Філософія»
на здобуття кваліфікаційного ступеня магістра філософії

Студент-виконавець:
Шпильовий Микита Андрійович

(підпис)

II курс, ОС — Магістр
Науковий керівник:
Шашкова Людмила
Олексіївна, доктор
філософських наук, професор

(підпис)

Допущено до захисту:

на засіданні кафедри теоретичної і практичної філософії
протокол № ____ від _____ 2023 р.

Завідувач кафедри теоретичної і практичної філософії,
доктор філософських наук, професор
Людмила ШАШКОВА _____

Київ-2023

Зміст

Вступ.....	3
1. Поняттєво-термінологічна основа дослідження	6
1.1 Пропаганда.....	7
1.2 Масова свідомість.....	13
1.3 Гібридна війна.....	15
1.4 Інформаційний простір.....	18
1.5 Цивілізація та її перспективи.....	20
1.6 Висновки до розділу.....	24
2. Прикладна аналітика як сучасний філософський інструментарій	26
2.1 Проблематика ЗМІ.....	32
2.2 Проблематика соціологічних досліджень.....	38
2.3 Висновки до розділу.....	40
3. Форми прояву пропаганди у практичному контексті.....	41
3.1 Сучасна пропаганда в контексті нових технологій.....	44
3.2 Інформаційна безпека на прикладі дії міжнародних організацій.....	50
3.3 Висновки до розділу	58
4. Методи протидії сучасній пропаганді у вимірі ключових проблем сучасності	59
Висновки.....	64
Список використаних джерел і літератури	66

Вступ

Актуальність дослідження. За свою багату історію світ безліч разів стикався з такими явищами як маніпуляція інформацією та пропаганда. Історія таких процесів сягає часів античної Греції, в якій сьгоднішні пропагандисти, ймовірно, мали б назву “софісти”.

З розвитком суспільства змінювалися підходи людства до поширення та зберігання інформації, разом з ними змінювалися й підходи до маніпулювання нею. Деякі з них сьгодні вже більше не актуальні, а деякі досі залишаються головними принципами сучасної пропаганди.

Сьгодні для нас вже не актуальна пропаганда Радянського Союзу та нацистської Німеччини, проте схожі аргументи все-ж використовуються пропагандою Російської Федерації. Такі наративи мають вплив лише на її внутрішню аудиторію, яка виросла і сформувалася у наративах уявної величі Радянського Союзу.

Для того ж, щоб впливати на аудиторію за межами своєї країни Російська Федерація використовує зовсім інші методи та принципи у маніпулюванні інформацією. Ці принципи формулювалися професійними політологами, істориками та, звісно, філософами. Основне її завдання – це вплив на населення інших країн, а саме – на найменш забезпечені та задоволені політикою влади верстви населення. Але деякі наративи призначені саме для міжнародних структур та політиків світового рівня, і вони, як ми можемо побачити, мають вплив.

Така методологія покладена в основу сучасної пропаганди й розгортається у світі як гібридна війна, яку Російська Федерація за довгі роки довела до досконалості.

Відтак, сьгодні ми маємо справу з зовсім іншою пропагандою, та з зовсім іншою методологією боротьби з нею. Нині вже недостатньо аргументів проти тез пропаганди. Ми маємо створити зовсім новий принцип інформаційного

суспільства, для того аби виключити саму можливість становлення пропаганди.

Відтак, актуальність дослідження полягає в новизні проблематики, та самого підходу до подолання кризи. Нині інформаційна безпека, та пропаганда яка їй загрожує є найголовнішою проблемою людства, яка здатна вплинути на всі аспекти нашого існування та зруйнувати цивілізаційну систему, яку людство будувало тисячі років.

В рамках дослідження визначено ключові, пов'язані з темою, поняття, досліджено шляхи, якими пропаганда поширюється, та аспекти людського буття, по яким вона б'є найбільше.

Об'єктом дослідження є пропаганда як явище сучасного суспільства.

Поняття пропаганди осмислюється у взаємозв'язку з дотичними до нього поняттями та концептами: культура, гібридна війна, інформаційний простір, масова свідомість, цивілізація тощо.

Відтак **предметом дослідження** виступають сучасні прояви та наративи пропаганди.

Метою дослідження виступає систематизація ключових викликів, що постають через пропаганду для сучасної людини, та аналіз підходів до подолання цих викликів.

Завданнями роботи є:

- визначення ключових термінів,
- осмислення ефективного інструментарію аналізу сутності і форм вияву пропаганди
- аналіз сучасної ситуації інформаційної безпеки у світі
- спроба визначити найефективніші методи боротьби з пропагандою.

Методологічно в дослідженні використано загальнонаукові критичний, аналітичний та порівняльний методи, соціальний та культурологічний аналіз.

Робота базується на філософії культури, соціальній філософії, політології, та філософії інформації.

Ключовою **гіпотезою дослідження** є теза про те, що зміна підходу до інформаційних технологій та інформації загалом, може зробити неможливим розповсюдження та становлення пропаганди. Відтак фактично в роботу покладено ідеї просвітництва та трансгуманізму.

Дослідження спирається на **теоретико-методологічні** здобутки дослідників: Сливка В., Бостром М., Бабенко Ю., Бойко О., Бойченко М., Гончарук К., Горбулін В., Добровольська А., Дубняк К., Лассвелл Г., Островська Н., Павлов Д., Пашкевич М., Рубанов В., Шашкова Л., Шевців М.

Положення наукової новизни: Виявлено різність підходів до визначення та протидії пропаганді, проаналізовано з точки зору соціальної філософії, філософії культури, політології та прикладної філософії, схарактеризовано ключові засади пропаганди, осмислено надбання інших дослідників щодо проблематики, визначено модель розрізнення методів протидії пропаганді.

1. Поняттєво-термінологічна основа дослідження

Жодне філософське дослідження не може обійтися без специфічних філософських термінів, проте для того, аби розуміти одне одного, в рамках наукової комунікації темі визначення того, що саме розуміється під терміном, завжди присвячується окреме місце.

В цьому дослідженні визначення термінів виділено окремий розділ, мета якого продемонструвати ключові терміни дослідження та їх контекст, навколо якого буде побудовано подальше розгортання тез роботи.

В рамках розділу розглянуті ключові поняття: пропаганда, гібридна війна, масова свідомість, інформаційний простір культура та цивілізація.

Для цієї роботи ці терміни так само важливі як і визначення головних для дослідження пропаганди та гібридної війни. Адже все це так чи інакше стосується інформаційної безпеки та протидії пропаганді яка є головною метою цієї роботи.

Розділ відповідає на питання про сутність тих чи інших понять. та розгортає досліджений контекст цих термінів що вже наявний у науковому полі. Відтак перший розділ становить собою теоретико-методологічний аспект цього дослідження.

Його мета не просто дослідити загально філософські чи наукові визначення тих, чи інших термінів, а запропонувати новий погляд на визначення який буде використаний в подальшій роботі для аргументації її ключових тез.

1.1 Пропаганда

Пропаганда як соціально-культурне явище існує вже доволі давно, воно з'явилося точно не в цьому столітті, й точно не в минулому. Зараз вона стала для нас актуальнішу через проблему російсько-української війни, оновившись та поставши перед нами в новому світлі вона стала ще більш небезпечною ніж німецька пропаганда часів другої світової війни.

“Мусимо визнати, що в сучасних українських реаліях пропаганда – це насамперед зброя масового ураження, що впливає на свідомість населення, аніж безневинна інформація для регулювання відносин в суспільстві.” [34]

В найширшому сенсі, якщо вірити “малій українській енциклопедії” 1, пропаганда це активне поширення якоїсь ідеї. Й насправді це доволі влучно описує основну мету пропагандистської діяльності.

Проте для філософського дослідження такого природного та широкого визначення буде недостатньо, адже наша мета виробити таке визначення з якого випливали б основні властивості того про що ми говоримо.

Гарним прикладом такого поняття буде те що ми можемо прочитати в соціологічному енциклопедичному словникові 2. Там пропаганда визначається як

“1) система діяльності, спрямована на поширення знань, культурних цінностей та іншої інформації з метою формування певних поглядів, уявлень, емоційних станів, впливу на соціальну поведінку людей; 2) розповсюдження в масах ідеології і політики певних класів, партій, держав;

3) засіб маніпулювання масовою свідомістю.”

З цих трьох визначень стає вже зрозуміліше що собою являє пропаганда, проте ми б додали до цього що пропаганда не просто розповсюджує інформацію, це зовсім не правильне слово для цього.

Правильнішим було б сказати що вона впроваджує у свідомість широких мас певні думки.

Для цього вона використовує прості та зрозумілі всім наративи, що подаються в формі заклик до дії. Тобто пропаганда не каже що умовний “Петро” робить щось погане, вона каже що Петро фашист, та його треба вбити. При цьому зовсім не важливо чи Петро сповідує ідеологію фашизму, чи ні, важливо саме повісити на нього такий ярлик, який змусить людей від початку ставитись до нього негативно.

Через цей простий елемент пропаганда закріплює у свідомості людини асоціацію між людиною, культурним явищем, чи навіть державою та чимось що сприймається як однозначно негативне явище. Після цього будь-які тези сприймаються вже простіше, й навіть особливо щось вигадувати не потрібно.

Проте звісно це впливає не на всіх, саме тому в пропаганди є своя потенційна аудиторія, яка в основному складається з народних мас. Людей які не розуміють соціально-політичні процеси, та живуть у світі що продиктований новинними заголовками.

Оскільки пропаганда завжди служить певним авторитарним режимам, вона вибудовується за підтримки потужних політичних сил. Тих сил які здатні зруйнувати вільну журналістику, систему освіти, та інститут громадської думки, аби розширити вплив пропаганди на набагато більшу групу людей.

Саме тому процес боротьби з пропагандою ззовні вбачається не дуже дієвим, звісно якщо цей спосіб не представлений 15-ма кілотоннами в тротиловому еквіваленті.

Ця неможливість постає через соціально-культурний бар'єр який вибудовує пропаганда навколо автократії. Все що приходить з-за меж цього поля сприймається людьми як однозначно вороже, адже для цього людей старанно готує пропаганда.

Набагато простіше контролювати державу з усіма її бурхливими соціальними процесами, якщо у неї є якийсь потужний ворог. Для пропаганди РФ таким ворогом став захід, при чому їм не важливо як його називати: Америка, НАТО, Європа чи якимось ще. Важливою є лише ідея що РФ одна за правду, а навколо вороги.

Іншим важливим елементом пропаганди є панічні вкиди. Соціологи що служать автократіям дуже точно досліджують чого саме доїться населення, аби потім пропаганда могла налякати цим людей, знову ж таки, закликавши їх до якоїсь дії. Ми побачили це в лютому 22 року на прикладі історії про біолабораторії де нібито американці (тобто ті самі вороги) розробляли зброю, щоб знищувати росіян.

Ця інформація змусила мільйони людей об'єднатися навколо підтримки режиму кремля.

Отже, якщо точно і чітко характеризувати пропаганду, то це — комплекс заходів з впровадження певних наративів у масову свідомість.

Пропаганда як явище — проблема не лише наших часів, а й усієї історії людства загалом. Ще у прадавні часи люди, що маніпулюють інформацією та суспільною думкою, засуджувалися.

Такими, наприклад, були софісти, ім'я яких дійшло до наших часів як синонім слова “шахраї”, така ж доля буде чекати сучасних пропагандистів, проте, аби це не сталося, необхідно розуміти сутність феномену та методи протидії.

З огляду на масштаби проблеми, її актуальність важко переоцінити, це загроза нашому майбутньому, нашим вільним думкам, тобто першооснові людського буття як такої. Проблематика постає перед нами відтак як проблема усієї сучасної людської цивілізації, яка ставить під сумнів існування цієї самої цивілізації.

Пропаганда у своїй основі визначається як система, що покликана маніпулювати думками суспільства. Методами пропаганди є заміщення собою інших джерел інформації, викривлення фактів, репресії незгодних.

Як було визначено, пропаганду від всього іншого відрізняє саме характер заклику чи примусу до певних політичних дій. Відтак пропагандою не може бути проста політична агітація, пропагандою є заклик до чогось, причому такий, який у разі невиконання тягне за собою певні соціальні санкції (людина визнається зрадником, іноагентом тощо). Для пропаганди такий метод є єдиним для того, аби вижити, адже у своїй основі вона викривлює факти й здорове критичне мислення легко руйнує всю її структуру. На жаль, сучасній пропаганді вдається досягати результатів за допомогою знищення освітнього сектору, що й призводить до недостатньої освіченості населення.

Як наслідок, населення стає більш піддатливим до тих простих та безглузких маніпуляцій, якими володіє пропаганда.

“Діюча пропаганда, у чому б її не розглядати, містить в собі багато обману; то ставиться на повідомленні невірна дата, то друкуються неперевірені чутки або спростування з метою перенести інсинуацію на противника, то «інсценуються» події.” [38]

Відтак проблема неосвіченості визначається як ключова у питанні пропаганди, адже за умов всебічної освіченості людей та критичності їх мислення вона не мала б ґрунту, де б могла прорости.

Пропаганда, як у філософському, так і в публічному колі визначається як система що направлена на маніпулювання людською думкою. Але ключовою її відмінністю є спонукальний характер. пропаганда закликає до певних політичних дій. Наприклад, як ми бачимо на сьогоднішньому прикладі, вона може закликати когось ненавидіти.

З огляду на таке її визначення нам йдеться про дві ключові етичні проблеми. про проблему брехні, та проблему маніпуляції.

Річ у тому, що пропаганда сама по собі явище абсолютно безглузде та смішне з точки зору здорового глузду, але пропаганда будується в середині тоталітарного політичного режиму що придушує свободу думки, і лише в таких умовах пропаганда може мати місце, та знаходити своїх слухачів.

Проблема брехні як і проблема маніпуляції відтак говорять нам про порушення доброчесності й застосування риторики як науки проти людства.

Але тут закралася етична проблема що як і в випадку айсберга, знаходиться під товщею води, і не показується на поверхні, але більша за айсберг що на поверхні в рази.

Це проблема позбавлення людини свободи думки. За допомогою режиму та політичних репресій пропаганда вклинюється в думки та заміщує собою критичний мисленнєвий процес, роблячи з людини слухняну ляльку або так звану “собаку Павлова”, що почне ненавидіти когось за сигналом лампочки.

Фактично пропаганда як явище зводить нанівець права людини, та всі морально-етичні норми сучасного людства, та людських суспільств. При цьому вона фактично займає місце цивілізаційної проблеми, що в разі її не вирішення, загрожує відкинути людство до первісного стану, перекресливши всі здобутки та досягнення як сучасної етики, так і сучасного людства. Абсолютно антилюдяне явище що має на меті позбавити людину її онтологічного сенсу. Позбавити людину того, що робить її людиною.

Окремої уваги заслуговує соціально-філософське бачення роботи суспільства, та нового контексту який до неї додає пропаганда.

Фактично пропаганда впливає на те що у соціальній філософії називають світоглядом.

“Будь-який світогляд являє собою систему (більш чи менш досконалу) переконань особистості. Переконання являють собою сукупність знань, у які людина вірить.” [37]

Проте чи дійсно саме “вірить” людина у ті тези які пропонує пропаганда? На нашу думку точно ні, вона, можна сказати, вірить у те, що вірить в ці тези. Павутина якою здатна огорнути людську свідомість вкрай складна як для вивчення, так і для якоїсь конкретизації. Адже ми поки що не навчилися виявляти тези які людині саме навіяла пропаганда, при цьому не вивчаючи наративи цієї пропаганди.

З точки зору специфіки людської свідомості ми не можемо сказати чи людина сама так вважає, чи вона так вважає, бо її в цьому переконали?

На ці питання немає відповіді, проте тут, як і в питаннях метафізики ми можемо визначити що щось існує просто торкнувшись межі.

Наскільки глибока кроляча нора легко можна дізнатися з інтерв'ю та інших публіцистичних матеріалів. Нас, же як науковців цікавить сам факт того що в світі існує реальна та цілком самостійна інформаційна модель, що може впливати на людський світогляд, причому навіть на той що вже сформувався.

Ми можемо скільки завгодно казати про людей які потрапили на гачок що вони не такі як ми, не такі розумні, чи психічно стабільні чи щось інше, проте правда демонструє нам що навіть вчені можуть бути під впливом пропаганди.

1.2 Масова свідомість

Відповідно до тієї ж таки соціологічної енциклопедії масова свідомість це – “тип суспільної свідомості, пов’язаний з діяльністю особливого роду соціальних спільностей, який відображає різні сторони життя суспільства, що викликає інтерес цих спільнот. М.с. характеризується розірваністю, рухомістю, суперечливістю, швидкими неочікуваними змінами в одних випадках і певною застиглістю (стереотипами) – в інших” [19]

В здоровому суспільстві масова свідомість є динамічним та непослідовним явищем, проте коли на соціум впливає щось ззовні, він стає передбачуванішим та простішим.

Масова свідомість на яку сильно діє пропаганда характеризується радше своєю статичністю та передбачуваністю, ніж такими характеристиками які бувають у розвинутих країнах.

Щоправда, в цьому теж бувають виключення. Навіть найжорсткіший авторитарний режим так чи інакше породжує дисидентів які будуть виступати проти нього, тож як би реальність не нагадувала роман Джорджа Оруелла, знайдуться групи людей що будуть готові в будь-який момент повалити режим.

Проте це не та річ на яку варто розраховувати, тим більше тоді коли ми намагаємося передбачити соціальні настрої в авторитарних державах. На жаль, в цих питаннях нам слід бути більш реалістичними, адже автократії контролюють соціум не тільки через пропаганду, яка фактично знищує дисидентів які тільки мають утворитися, але й репресії, які знищують дисидентів що вже сформувалися.

Звісно це явище можна схарактеризувати лише як негативне, проте такий соціум передбачуваніший, адже його фактично контролює маленька група людей, а не складні соціальні процеси.

З цієї точки зору ми можемо точно засуджувати автократії, але в плані боротьби з ними нам цей фактор дуже корисний. Хоча б тим фактом що

люди які звикли виконувати накази з телевізора, не будуть робити нічого якщо телевізор буде вимкнено.

“Телекомунікаційні технології в поєднанні із соціальними надають широкі можливості маніпулювання свідомістю особистості, групи людей, суспільства, формування суспільних цінностей та впливу на масову свідомість у світовому масштабі. Мас-медіа перетворилися на потужну зброю – засоби інформаційного та політичного тиску на громадську свідомість.” [11]

Пропаганда як породження авторитарних режимів головною метою яких є саме вплив на масову свідомість відтак головною своєю метою вбачає саме моделювання цієї масової свідомості, використовуючи широкий аспект різних методів та засобів. Від звичайних ЗМІ до спеціально розробленої інформації в навчальних матеріалах на всіх щаблях розвитку громадянина.

Для того аби продуктивно впливати на масову свідомість недостатньо щоб тези пропаганди лунали звідусіль, для цього потрібно виховувати людину в тезах пропаганди, а тому навчання та сімейне виховання це центральне на що насправді пропаганда звернене, ЗМІ та реклама лише закріплюють ефект та моделюють конкретні та найближчі дії людини.

Головна ж мета пропаганди це підготувати людину до того, щоб будь-які тези сказані пропагандою у ЗМІ сприймалися як беззаперечна істина.

Таким чином в межах цієї роботи ми визначимо масову свідомість як ціль на яку прагне вплинути пропаганда, та природність якої ми намагаємось захистити.

1.3. Гібридна війна

В рамках цього дослідження часто згадується таке поняття як гібридна війна. Очевидно що це стосується російсько-української війни що триває з 2014 року, а може й з самого розпаду радянського союзу у 1991 році, проте нам важливо виокремити поняття з яким ми будемо працювати та зрозуміти контекст в якому сучасний інформаційний простір використовує цей термін.

У 2023 році вийшов аналітичний посібник про гібридну війну від центру стратегічних комунікацій. Його основна цільова аудиторія це люди які працюють у структурах влади.

З огляду на це подача матеріалу у посібнику максимально спрощена, для того аби його могли зрозуміти всі. Проте з огляду на те хто працював над ним, його визначення можуть бути використані й нами.

Гібридна війна в ньому визначається як: “воєнна стратегія, що має на меті маскування ролі агресора в конфлікті та передбачає спонсорування заколотів, воєнні дії «під чужим прапором» і широкий спектр невоєнних засобів впливу на противника (економічні, інформаційно-психологічні, кібервійна тощо).” [10]

Для нас в цьому визначенні найважливішим є “широкий спектр невоєнних засобів впливу на противника”. Фактично мова у посібникові йде про те що гібридна війна вимагає використання як зброї тих речей які ніколи для цього не створювалися. РФ у своїй гібридній війні використовує інформаційне поле для того аби впливати на армію яка обороняється, впроваджує через ЗМІ пропаганду яка чинить вплив на громадянське населення провокуючи розкол, фінансує місцеві п’яті колони що мають на меті внести плутанину у функціонування держави що обороняється й так далі.

“Росія активно застосовує гібридну війну, особливо її інформаційну складову, проти західних держав і своїх сусідів з початку 2000-х років. Доктринально бачення гібридної війни російським військово-політичним

керівництвом сформувався у 2013 році, коли начальник Генштабу Збройних Сил РФ Валерій Герасимов оприлюднив статтю «Цінність науки в передбаченні», ідеї якої надалі отримали назву «доктрина Герасимова». У статті пропонується новий погляд на ведення війни. Головний принцип «доктрини Герасимова» — використання нетрадиційних військових методів (економічний тиск, таємна дипломатія, інформаційна війна, заохочення сепаратизму) замість прямого вторгнення на територію іншої держави задля досягнення основних політичних цілей. Ця доктрина застосовується проти України з 2014 року» [10]

Цю частину цього посібника як ми вважаємо мають побачити взагалі всі то займається інформаційними питаннями в нашій країні. Тезово їх можна проговорити як те що РФ воює через інформацію. Для них це основна стратегія, й ми з вами переконалися на власному досвіді наскільки вона дієва.

Проте для того аби їй протистояти мало просто про неї знати. Для людини як інформаційної істоти доволі природно постійно сумніватися у власних тезах та будь-якій інформації взагалі. Саме тому ця стратегія така дієва. Навіть якщо в тези пропаганди ніхто не вірить, вона сіє сумніви. Вона вносить безлад у громадську думку, та провокує розкол у суспільстві.

Для того аби з цим боротися, наша держава залучає міжнародні ЗМІ, політиків інших країн, постійно говорить з громадянами та закликає українські ЗМІ працювати синхронно на благо нашої держави. Без використання такої кількості ресурсів протистояння цій стратегії було б неможливим, проте таке може собі дозволити лише країна що воює.

Головна проблема цієї стратегії саме в тому, що вона може впливати на когось конкретного. Наприклад політики західних країн не дуже поспішають закривати проросійські канали у своїх країнах, хоча всім очевидно що вони є засобами ведення гібридної війни.

Вони впливають на деяких політиків, й працюють експлуатуючи закони про свободу слова. Саме через це аби позбутися їх потрібна першою чергою потужна громадська думка яка може змусити політиків закрити очі на свободу слова, та просто позбутися зброї іншої країни у своїй.

Проте як вже було зазначено ці засоби ведення гібридної війни впливають першочергово саме на громадське суспільство провокуючи у ньому розкол.

Ми пам'ятаємо схожу ситуацію до 24 лютого 2022 року. Тоді закривалися лише відверто антиукраїнські ЗМІ, а ті політичні сили та телеканали які називали себе опозиційними, а просто не так сильно виступали проти української держави залишалися на плаву. Все змінила повномасштабна війна. яка консолідувала суспільство та дозволила зруйнувати головну зброю рф у всіх війнах.

Тобто як висновок з цієї історичної розвідки можна сказати що нам радше просто пощастило. Нам пощастило що рф воює так, як воює, й ми з вами швидко побачили реальну ситуацію яка ховалася за пропагандою.

Якби армія рф воювала б не як згряя тварин, все могло б закінчитись інакше, бо не було б консенсусу у громадському суспільстві.

З цього випливає необхідність розробки спеціальної міжнародної комісії. яка займалася б питаннями боротьби з такими структурами. Про це буде йтися у наступних розділах цієї роботи.

1.4 Інформаційний простір

В статті К. А. Дубняка інформаційний простір визначається як “сукупність відносин, що виникають при формуванні й використанні інформаційних ресурсів на основі створення, збору, обробки,

накопичення, зберігання, пошуку, розповсюдження та надання споживачеві інформації, створення й використання інформаційних технологій та засобів їх забезпечення.” [12]

Тобто фактично мова йде про те що інформаційний простір не може існувати сам по собі у вакуумі. Це не атмосфера чи біосфера планети які можуть існувати без втручання людини, це середовище що створюється істотами що мислять під час обміну думками та інформацією.

З цього випливає що в інформаційному просторі діють схожі до базових законів мислення правила, за яким він існує та функціонує як дещо самостійне стосовно окремої людини. Проте він все ще є частиною суспільства чи людства.

Для цієї роботи інформаційний простір є центральним поняттям, адже пропаганда існує та поширюється саме в ньому. Через це вона так чи інакше має підкорятися законам та принципам за якими інфопростір існує.

В цьому контексті для нас важливо також розуміти що таке інформаційна інфраструктура.

“Інформаційна інфраструктура суспільства – середовище, яке забезпечує можливість збору, передачі, зберігання, обробки й розповсюдження інформації та належить до складу технологічних й організаційних компонентів інформаційного простору.” [12]

Найважливішою інформаційною інфраструктурою в наш час є інтернет. Сьогодні він став й тим середовищем якому люди найбільше довіряють, адже в ньому майже відсутня модерація інформації.

Проте звісно з цим пов’язані й деякі проблеми. Наприклад питання інформаційної безпеки в інтернет-просторі стоїть дуже гостро ще з часів його винайдення. Якщо будь-хто може розповсюджувати через інтернет середовище певну інформацію, це не заважає деяким людям розповсюджувати, наприклад матеріали що шкодять психіці інших людей.

До цієї шкідливої для психічного здоров'я інформації відносяться різні шокувальні матеріали, розповсюдження яких заборонене законодавством окремих держав.

Проте це обмеження виникло не саме по собі. Йому передувала політична воля що змусила обмежити повну свободу інтернету. Сьогодні різні великі компанії як Гугл чи Мета змушують користувачів підкорятися їх внутрішній політиці та законодавстві США стосовно цифрової безпеки.

Зокрема це поширюється на закони про авторське право, та заборонений контент.

Нема жодного сумніву що так само обмежити шкідливу інформацію чи пропаганду можна завдяки політичній волі окремих країн. проте питання свободи слова в цифрову епоху робить це питання надскладним.

Проте ті ризики що виникли за час існування вільного інтернету можуть бути красномовним прикладом впровадження таких обмежень найближчим часом.

1.5 Цивілізація та її перспективи

Ще одним важливим моментом у цьому дослідженні є визначення поля в якому діє інформаційний простір.

Термін культура має величезну кількість визначень, що звісно ускладнює нам роботу, проте робить її вільною від притаманної технічним наукам системності. Саме тому кожен погляд на культуру важливий і має цінність для нас.

“За часів античності *cultura* використовується в буквальному, тобто «землеробному» сенсі, але поступово його переносять і на сферу духовну, коли мали на увазі упорядкування чогось та виведення за межі природного існування. [13]

“Цицерон у свій час зазначав що “*cultura animi philosophia est*, тобто «філософія то є оброблювання душі» за аналогією оброблювання і землі, і удосконалення рослин, призначених для їжі, маючи на увазі також цілеспрямоване упорядкування.” [13]

Сьогоднішнє побутове значення терміну “культура” теж перебуває в полі значення “оброблена душа”, ми думаємо про людину культурну як про таку яка набралася достатньої життєвого досвіду та знань для того аби діяти морально. В цьому полі визначення легко можна згадати Канта з його категоричним імперативом, проте для нас важливішим є поняття “цивілізації”, що існує в межах філософії культури.

Якщо ми визначаємо культуру як обробку душі, то цивілізацію мали б визначати як результат цієї обробки.

“Цивілізація – французьке слово. Етимологія слова з латини: Цивітас – місто, громадянське суспільство. У філософський обіг це поняття входить за доби Просвітництва. Спочатку воно несе в собі відбиток просвітницького мислення й асоціюється з концепцією прогресу, з еволюційним розвитком народів на засадах розуму. Ще до просвітителів Рене Декарт у своїй праці «Роздуми про метод» протиставляє поняття «цивілізований» «дикому».” [32]

Отже, з того що ми вже визначили ми можемо побачити що цивілізацію дійсно можна назвати результатом розвитку людства. Цивілізація є відтак наслідком культури, а культура наслідком розуму. Цивілізація у будь-якому вигляді не може існувати без певних розумових або культурних засад що є притаманними для сучасної людини. Так само як розвивається

індивідуальний людський розум, розвивається і культура, а за нею і цивілізація.

Нині ми можемо жахатися вчинків минулих цивілізацій: рабства, полювання на відьом, тортури, та все інше, але як вчені ми маємо розуміти що те що сьогодні це просто історія, наслідок того що це все існувало колись, і було відкинута нами в процесі розвитку, як непотрібне і таке що не приносить користі.

“Цивілізація – це абстракція, яка утворює синтез діяльності спільноти, що розглядається як єдність у просторі і в часі. Окремі, різні за своїм характером цивілізації утворюють єдиний еволюційний процес. У цьому процесі кожна цивілізація здійснює свій внесок у загальний розвиток і переходить у наступну, складнішу і розвиненішу стадію.” [32]

При цьому варто розуміти що світ не маленький, і в кожному його куточку діють свої механізми що впливають на культуру та цивілізацію. Іноді ці куточки світу опиняються в ізоляції одне від одного через політичне або іншого роду нерозуміння, або взагалі якісь природні причини. Такі окремі частинки розвиваються окремо, а коли вступають у взаємодію, точно починають протистояти одна одній.

Нам важко зрозуміти як можуть соціалізм та капіталізм, наприклад, існувати поруч та не протистояти одне одному. Ми легко можемо провести лінію розвитку від складного поняття цивілізація до певного суспільного ладу, адже як я вже зазначав все між собою пов'язано.

Певна замкнена культура продукує певний варіант цивілізації, а той продукує суспільний лад. Ми можемо розглядати суспільний лад як наслідок цивілізації задля спрощення задачі, і на цьому прикладі зрозуміти як влаштований людський світ.

Пригадуючи все те про що говорять в новинах та в суспільстві в цілому, ми легко зможемо пригадати що більшість розділяє Західну та Східну

цивілізації, що є вірним для України зважаючи на її географічне положення, але насправді таких форм значно більше.

Коли ми говоримо про різні типи культури, нам варто було б правильно використовувати термінологію філософії культури. Для подальшого розвитку теми, нам знадобиться ввести в наш обіг термін “ментальність”

“Ментальність – складне і глибоке поняття, не обмежене тільки специфічним типом мислення. Хоча, коли ми говоримо про культуру, її ментальні типи, то передусім уявляємо мислення, а точніше, «образ мислення» як антропологічну якість.” [32]

Мислення у широкому культурософському сенсі слід розуміти не тільки як обмежену інтелектуальну, інструментальну дію розуму, але і як його ціннісну, смислову функцію.

Найбільше наближене до розуміння ментальності поняття «образ мислення», який містить у собі, крім раціональних, і нераціональні структури свідомості, такі як почуття, інтуїція, вольові ірраціональні прагнення тощо.

Саме це різноманіття структур свідомості й забезпечує диференціацію ментальностей та формує неповторність і самобутність кожної з них.” [32]

Також нам варто взяти до уваги та зрозуміти термін “ідентичність”.

“Сутнісною характеристикою особистості є її здатність до набуття власної ідентичності, осмислення об’єктивних властивостей предметів навколишнього світу і самої себе та інших людей. Геракліт основу свідомих дій людини, як відомо, називав «логосом», що тлумачилось як слово, думка і сутність самих речей.” [35]

Ідентичність виступає фундаментом будь-якої особистості, характеристикою її соціального добробуту та результатом виховної діяльності і включає такі моменти:

а) внутрішню тотожність суб’єкта при сприйнятті навколишнього світу, усвідомлення себе як унікальної автономної індивідуальності;

- б) тотожність особистих і соціальних світоглядних установок;
- в) почуття включення особистості в певну соціальну спільноту.” [25]

При цьому слід враховувати, що сформована особистістю ідентичність доповнюється ідентичністю, що приписує людині її навколишнє соціальне середовище, зокрема певні соціальні групи. Е. Фромм припускав, що потреба в ідентичності входить до числа найважливіших, універсальних людських потреб.

За Фроммом, прагнення до ідентичності, з одного боку, можна розглядати як психобіологічний принцип поведінки, зумовлений необхідністю вижити, а з іншого, – як потребу в набутті певного соціального статусу.” [25]

Отже, можемо з впевненістю стверджувати що формування культури та ототожнення себе з нею є однією з базових потреб та характеристик людини.

З цього виходять не тільки наші взаємовідносини на індивідуальному рівні, але і міждержавні відносини. Ми маємо розуміти що якщо в нас є своя власна культура, яку ми вважаємо частиною себе і до якої відчуваємо прив’язаність, є і інші люди, які відчувають те саме.

1.5 Висновки до розділу

Отже, в рамках розділу розглянуті найважливіші для цього дослідження терміни, та запропоноване таке визначення яке буде найбільш актуальним в рамках саме цієї роботи. Ці визначення зовсім не претендують на роль головних у всьому розумінні цих понять,

Пропаганда, як у філософському, так і в публічному колі визначається як система що направлена на маніпулювання людською думкою. Але ключовою її відмінністю є спонукальний характер. пропаганда закликає до певних політичних дій. Наприклад, як ми бачимо на сьогоднішньому прикладі, вона може закликати когось ненавидіти.

Масова свідомість в межах цієї роботи визначається як “тип суспільної свідомості, пов’язаний з діяльністю особливого роду соціальних спільностей, який відображає різні сторони життя суспільства, що викликає інтерес цих спільнот”. Вплив на неї – ціль на яку прагне досягти пропаганда. Ми ж прагнемо захистити її природність використовуючи для цього різні методи, найдієвішими з яких є законодавство що обмежує монополію деяких ЗМІ на керування публічною думкою.

Гібридна війн визначається як “широкий спектр невоєнних засобів впливу на противника”. Головним методом боротьби проти якого є відповідні міжнародні закони та міжнародні інституції.

Інформаційний простір визначається як “сукупність відносин, що виникають при формуванні й використанні інформаційних ресурсів на основі створення, збору, обробки, накопичення, зберігання, пошуку, розповсюдження та надання споживачеві інформації, створення й використання інформаційних технологій та засобів їх забезпечення.”

Головним пов’язаним поняттям є інформаційна інфраструктура в якості якої в сучасному світі виступають інтернет майданчики та ЗМІ, що мають монополію на інформаційну інфраструктуру.

Головною тезою що впливає з розуміння проблем інформаційного простору є необхідність як суспільного, так і державного регулювання цього середовища. Проте правила з регулювання також мають бути побудовані таким чином, щоб вони не наступали на свободу слова.

Цивілізація в межах роботи розглядається як наслідок культури, а культура як наслідок розуму. Цивілізація у будь-якому вигляді не може

існувати без певних розумових або культурних засад що є притаманними для сучасної людини. Так само як розвивається індивідуальний людський розум, розвивається і культура, а за нею і цивілізація.

Відтак пропаганда як явище націлена на пригнічення як розуму, так і культури, на розмиття того що собою становить людина як вільна істота в створеному нею світі.

2. Прикладна аналітика як сучасний філософський інструментарій

Відповідно до статті Шашкової Л. О у Великій Українській Енциклопедії аналітика це “Основа інтелектуальної, логіко-мисленнєвої діяльності, спрямованої на вирішення практичних завдань.” [32]

Відповідно слово “прикладна” у цьому контексті означає що ця діяльність стосується політики, культури, та інформаційного простору загалом.

Окремо варто зазначити що існує таке поняття як політична аналітика, яка теж може бути нашим інструментом у боротьбі з інформаційними загрозами, щоправда, вона буде не такою потужною як прикладна аналітика.

У Великій Українській Енциклопедії за авторства Рубанова В. В політична аналітика визначається як “теоретико-прикладна, цілісна система політичного наукового знання щодо процесу, суб’єктів, методів та процедур підготовки, ухвалення та реалізації політичних рішень.” [24]

“Основними структурними елементами або підсистемами, що формують сучасний зміст політичної аналітики як явища та відповідного поняття, є відносно самостійні, із власним методологічним статусом політологічні наукові дисципліни: аналіз політичний, політичне прогнозування, консультування політичне, теорія ухвалення політичних рішень.” [24]

Здавалося б такий потужний з точки зору теоретичної бази мисленнєвий інструмент, проте чому ж ми тоді вважаємо його слабшим за прикладну аналітику. Відповідь на це питання знаходиться на поверхні, у самому визначенні політичної аналітики.

Справа тут у тому, що для того аби продуктивно нею користуватися необхідно мати величезну кількість специфічних політологічних та

філософських знань. Можуть бути необхідні також знання з юриспруденції та досвід роботи у політиці.

Тобто політична аналітика найкорисніший мисленнєвий інструмент коли ми говоримо про те що він служить політикам та юристам, проте для звичайного пересічного громадянина шлях сюди закритий.

Тут й виступає прикладна аналітика, яка є радше способом мислення, що ґрунтується на базових знаннях про світ та життєвому досвіді. Якщо людина знає які існують маніпуляції з інформацією та може чітко їх виділяти, вона буде в безпеці від впливу пропаганди.

Для цього не потрібно довго навчати людину, достатньо проводити просвітницьку діяльність через ЗМІ.

Важливим моментом є те що коли ми говоримо про аналітику для філософів, то вона навпаки має бути глибоко професійним інструментом що значно перевершує можливості інших спеціалістів.

Наша методологічна та інформаційна база має стояти вище за те чого можуть досягти журналісти, юристи та політики разом узяті, й філософія може собі таке дозволити.

В статті М. З. Згуровського: “Сценарний аналіз як системна методологія передбачень” проробив гарну роботу з визначення мисленнєвих методів, якими ми користуємося у питаннях аналітики.

“Метод сканування. Використовують при першому «осмисленні» проблеми, що виникла, в широкому діапазоні (фокусі) ідей та підходів, які можуть застосовуватися для її вирішення. Як правило, цей метод застосовують для попереднього вивчення нових проблем, щодо яких відсутній досвід практичного вирішення.” [14]

Напевно це перше що варто зробити коли ми стикаємося з новою проблемою. Дізнатися про неї все що тільки можливо дізнатися. Часто працівники важливих державних та навіть міжнародних структур

розглядають людство як окремі частини, забуваючи про те що ми є єдиним живим організмом, й в цьому відношенні країни дуже умовні.

Ми думаємо що розподіл людства на різні культури та держави можна пояснити тим що людство це надскладна система, в якій просто не може бути ніякого “центру”. Ми об’єднуємося у міста та держави, у культури та клуби для того аби легше розв’язувати локальні проблеми, типу харчування, укриття та всього іншого.

Проте на рівні глобальних питань людство може діяти й діє як єдина система в якій всі країни та культури утворюють один величезний суперорганізм який може навіть закрити діру в озоновому шарі атмосфери планети земля, якщо це буде потрібно.

Іншими словами нам варто розуміти що кожна країна чи культура, впливає на всіх інших, якою б маленькою вона не була. Це просто факт, який впливає з природу людства.

Він не є чимось негативним чи позитивним, це просто явище яке треба брати до уваги при будь-якому аналізі соціально політичних процесів.

“Метод мозкового штурму. Призначений для глибокого та інтенсивного дослідження проблеми у вузьких напрямках, діапазонах чи фокусах ідей та підходів. Спочатку визначають вузькі напрямки, наприклад, шляхом кластеризації із застосуванням методу сканування.” [14]

Коли ми бачимо що проблема комплексна та складна, ми не маємо зациклюватися на самостійному її вирішенні.

Залучаючи спеціалістів з різних галузей до вивчення проблеми людство економить час який потрібно витратити на розв’язання проблеми. Роль філософа у цьому всьому полягає у визначенні спільної методології роботи, словника понять якими користуються усі та модеруванні взаємодії між різними спеціалістами.

Професійні філософи мають доволі широкий спектр специфічних знань про світ, людей та людство в цілому. З огляду на це нашим завданням буде

радше планування та контроль над розв'язанням проблеми, ніж безпосереднє її вирішення. З опрацюванням юридичної бази краще впорається юрист, з технічним виконанням інженер, проте щоб вони могли ефективно працювати їм треба людина яка розробить для них план, та буде розуміти їх обох.

В цьому як ми вважаємо наш головний потенціал та значущість для людства.

“Метод Делфі. У вітчизняній літературі цей метод відомий під назвою метод експертних оцінок. За більше ніж 40-річну історію свого існування він набув значного розвитку, різноманітних інтерпретацій та широкого практичного застосування.

Але попри довгий вік та численні модифікації, його основна ідея протягом усього цього часу залишалася незмінною. Вона полягає у потребі отримати висновки групи експертів щодо «поведінки» в майбутньому однієї або декількох пов'язаних між собою характеристик системи, які викликали інтерес. Одержані результати використовують для побудови можливих сценаріїв «поведінки» досліджуваної системи.” [14]

Експертна оцінка один з найважливіших інструментів у розв'язанні будь-якої загальнолюдської проблеми. Адже для розв'язання цих питань ніколи не буває достатньо однієї точки зору.

Як вже було зазначено: філософ у цьому плані займається аналізом та інтерпретацією експертних оцінок.

Для того аби знайти найефективніше рішення потрібно не тільки почути різні думки, але зрозуміти їх та побачити в цілісній системі. З цим може впоратись лише людина яка для цього навчалася аналізувати складні філософські системи, в яких рідко буває все зрозуміло з першого разу.

“Метод перехресного впливу. Цей метод на першому етапі його застосування також ґрунтується на використанні висновків експертів щодо подій, які могли б схарактеризувати майбутнє на певному відрізку

часу. Наступним кроком є побудова так званої матриці перехресного впливу. Ця матриця визначає взаємний вплив подій. ” [14]

“Метод Сааті. На відміну від інших методів, використовуваних у цій сфері знань, в основу методу Сааті покладено умову «фокусування» або «сходження» до чогось єдиного стосовно висновків експертів і дій багатьох виконавців складного процесу, що передбачається. Тобто у цьому випадку метод ґрунтується на «причинній» перспективі процесів, що є основою для розроблення сценаріїв майбутнього.” [14].

Результатом всіх дій дослідників має стати єдина система яку можна передбачити. Працюючи з нею далі ми можемо зрозуміти як нам діяти для того аби все працювало як слід.

Людство працює так вже доволі давно контролюючи генетику екосистеми, передбачаючи рух небесних тіл, контролюючи природу, хвороби та виводячи нові види тварин.

Все це природні процеси, для яких людина сама по собі занадто мала, проте людство як єдина система працює з цим постійно, і як ми бачимо доволі успішно.

Проте всі ці методи корисні не лише коли ми говоримо про зовнішні проблеми, вони також ефективні для подолання внутрішніх.

Мова йде про геополітичні процеси, які впливають на людство в цілому. Так, звісно причиною цих процесів є в першу чергу людська воля, яку неможливо передбачувати та контролювати, проте ми все-ж можемо убезпечити себе від обману та маніпуляцій використовуючи ці мисленнєві методи.

Наприклад експерти на телебаченні виконують таку саму роль. Вони пояснюють людям простими словами те що не професіонали не можуть зрозуміти та простежити.

Тут постає нова проблема яку ми можемо характеризувати як проблему “фальшивих спеціалістів”.

Пропаганда активно використовує експертну думку для обґрунтування своїх тез. Рідко вдається перевірити кожного експерта на відповідну кваліфікацію, й саме тому під маскою такого спеціаліста може ховатися будь-хто.

Ми ж можемо лише відповідати тим самим. Для руйнування тези фальшивого спеціаліста, потрібні справжні, які як ми думаємо легко визначать брехуна. Для цього держава має докласти зусиль для того аби університети готували не просто спеціалістів, а публічних експертів. Які зможуть працювати не лише в рамках своїх професійних обов'язків, але й на все людство загалом.

2.1 Проблематика ЗМІ

В наш час людство залежне від інформації. Інформація найважливіша зброя та найцінніший ресурс. Через це з'являються люди які торгують інформацією й для звичайних людей такі підприємці єдиний спосіб дізнатися про те що відбувається у світі. Сьогодні торговці інформацією

представлені як ЗМІ. Завдяки тому, що в кожній демократичній державі ЗМІ не обмежені у своїх можливостях інформаційний простір вільно обмінюється цим цінним ресурсом.

Проте так може здатися лише на перший погляд. Сучасні ЗМІ першою чергою саме заробляють на увазі глядача. Це з часом примушує їх вдаватися до спеціальних засобів привертання уваги таких як реклама.

“Пропаганда є поступкою схильностям сучасного світу до псевдораціоналізації, аргументування та жаги новин. Люди, що володіють словом, – письменники, репортери, видавці, лектори, викладачі, політики, – усі залучені до пропаганди, щоб посилити голос владних суб’єктів. Вовк пропаганди ховається в овечій шкурі розуму за допомогою властивих йому пасток” [39]

Так, аналізуючи американського науковця Г. Лассвелла через філософський переклад Д Павлова отримуємо красномовне підтвердження того що така ситуація в інформаційному просторі спостерігається вже не одне десятиліття. Адже Лассвелл написав свою роботу ще у 1927 році.

Реклама це окрема наука, в якій вивчають те що саме привертає людську увагу. Наприклад жовтий колір природно асоціюється в людини з небезпекою, тому ми підсвідомо не зводимо очей з тих об’єктів що пофарбовані в цей колір. Саме тому маршрутні таксі в Україні, та шкільні автобуси по всьому світу саме жовті, для того аби сі водії звертали на них увагу автоматично.

Кольорова теорія це окрема тема для дослідження, про яку написано багато наукової та не дуже літератури. Вона не є предметом цього дослідження, для нас важливо зрозуміти тезу про те що за звичайним маркетингом стоїть величезна наукова праця.

Цей факт робить людську увагу цінним та монетизуємим ресурсом, а наше з вами життя програмованим.

Зі ЗМІ та сама ситуація. Публічними настроями можна маніпулювати роблячи сюжети таким чином, щоб привертати увагу до чогось не важливого, та приховувати важливе.

Поняттєво цей процес відрізняється від дезінформації, адже вона за своєю природою це саме неправдива інформація. Тут мова йде про те що увагу суспільства до чогось привертають навмисно, збільшуючи кількість цієї інформації навколо.

Таке буває перед виборами, під час серйозних проблем в державі, для вирішення яких потрібна тиша й так далі.

Ми не можемо стверджувати що це однозначно негативне явище, адже таким чином рятуються життя. Коли суспільство панікує розв'язувати якусь проблему стає значно складніше, й саме через це іноді небезпечно допускати суспільного резонансу.

Під час війни яскравим прикладом такого резонансу може служити інформація про місця накопичення військ, чи про втрати з нашої сторони.

Якби суспільство знало точні дані, це могло б створити серйозні перешкоди для нашої армії та держави взагалі.

Так, точні дані повністю засекречені, але для ЗМІ зібрати їх не так вже й складно. Ба більше, через приватних блогерів можна потрошку зібрати статистику та побачити повну картину. Тобто ці дані насправді є в широкому доступі, їх просто не помічає широка маса людей, й тому залишається спокійною.

Доволі важко передбачити що буде якщо ці дані потраплять у широкий доступ, але щось схоже відбувалося коли в мережу потрапили секретні документи Пентагона. Це була криза геополітичного масштабу. Криза яка підірвала не тільки віру власних громадян в США, але й віру союзників до них.

Через це ми можемо точно стверджувати що іноді засекречення інформації явище скоріше позитивне, але таким же чином можуть замовчуватися факти корупції, політичного переслідування та інші важливі моменти.

В умовах сучасного світу всі ЗМІ працюють не самостійно, вони всі комусь належать. Власник ЗМІ обирає головну лінію про яку будуть говорити ЗМІ.

Ми бачимо це на прикладі американських каналів які належать різним політикам, й впроваджують наративи про правоту свого власника з будь-якого питання, й ми бачимо це у рф, де кремль повністю контролює порядок денний.

Отже, це явище радше суперечливе. Воно проблема з якою треба щось робити, але зробити щось занадто швидко неможливо. Закриття таких каналів не вихід через те що це наступ на свободу слова, а публічно говорити з ними нема сенсу, тому що їх мова це гроші, а не аргументи.

Іншими словами єдиний спосіб вирішення проблематики сучасних ЗМІ, це підтримувати їх через якийсь міжнародний фонд, який буде фінансувати ЗМІ відповідно до якихось об'єктивних показників. Так, такі ЗМІ будуть слабше тих які контролюються політиками, проте їм можна буде довіряти. Ба більше, вони можуть займатися просвітництвом й показувати людям як саме влаштоване інформаційне поле в їх країні.

Хто фінансує яке ЗМІ, в яких ЗМІ приховали якісь кричущі факти, хто маніпулює інформацією й так далі.

Для цього потрібні величезні кошти. Більші за те що може собі дозволити ООН, саме тому ця ідея залишається на рівні утопічних фантазій. Проте можливо ми все-таки прийдемо колись до справді незалежних ЗМІ, які отримують свій хліб від всього світу, тому й захищають інтереси всього світу.

Окремою проблемою є те яким чином ЗМІ маніпулюють споживачем інформації.

Факти такої маніпуляції вже неодноразово доведені, тому нема сенсу загострювати увагу саме на доведенні кожного окремого випадку, радше необхідно розібратися: які ключові характеристики містить в собі така маніпуляція.

ЗМІ та рекламники маніпулюють інформацією в основному через заголовки та візуальне оформлення, використовуючи при цьому надбання психології, як те, наприклад що жовтий колір в людини чомусь асоціюється з небезпекою, і привертає до себе увагу і слідкувати за собою. Щодо заголовків, то існує декілька ключових правил того як вони оформлюються, наприклад медійники використовують округлі та гладкі шрифти для того аби інформація сприймалася легше, збільшують, або зменшують шрифт для того аби підкреслити щось, або навпаки зробити непомітним. Наприклад цей текст написано шрифтом Open Sans що використовує для своєї реклами гугл.

В сьогоdnішньому інфопросторі будь-яка людина може представитися спеціалістом з певної галузі, і здійснювати консультацію через платформи спільного доступу до інформації типу YouTube або TikTok. При цьому там є і справжні спеціалісти, проте таких які лише такими прикидаються все-ж певно більше. Допомагають їм у цьому засоби редагування зображення з допомогою яких навіть вдається доволі реалістично підробити документи що засвідчують спеціалізацію.

На жаль не кожна людина сьогодні може перевірити чи дійсно певна людина навчалася в певному університеті, тому часто такі фальшиві документи спрацьовують.

Тутешні псевдоспеціалісти з медицини рекомендують використовувати БАДи для лікування від усіх хвороб, при цьому їх програми лікування можуть містити понад 50 таблеток на день. При цьому ігноруються як

індивідуальні протипоказання, так і можливий негативний ефект від комбінації одного БАДу з іншим.

Список постраждалих від такого виду лікування постійно росте, ба більше багато людей просто не звертаються за кваліфікованою допомогою через довіру до таких спеціалістів. Проблематика тут постає через ораторське мистецтво таких людей, яким вони користуються для того аби вводити людей в оману.

Наприклад сьогоднішній інтернет-простір усякий псевдоспеціалістами з психології, які певно за все своє життя не змоглися прочитати жодної сучасної статті з психології, адже спираються у своїх висновках або на прадавні закони суспільства в розподілі обов'язків між чоловіком і жінкою, або на Фройдове “все з дитинства”, ігноруючи при цьому як і багатотисячолітній розвиток нашого суспільства від первісного ладу, так і відкриття нейропластичності, що ламає теорію Фрейда під корінь.

Але найбільше таких представлено звісно в політичній сфері.

Якщо ми зайдемо на якийсь анонімний форум що присвячений політиці, то довідаємося що майже кожен диванний експерт знає як потрібно керувати країною, і кожен вважає своєю метою довести це іншому.

Головна проблема в усіх випадках що були представлені вище полягає в тому, що справжні спеціалісти при цьому не отримують взагалі ніякої уваги. ЗМІ підсилюють цей ефект запрошуючи до себе не тих хто може правильно зрозуміти ситуацію, а тих які можуть красиво говорити. Так, звісно для публічного експерта питання ораторського мистецтва одне з ключових, проте сучасне суспільство яке ведеться лише на ораторство, не буде здоровим та свідомим.

Звісно така ситуація грає на руку пропаганді яка використовує таких спеціалістів експлуатуючи те що люди не дуже розбираються в тому як відрізнити справжнього професіонала від так званого “диванного експерта”. Окрім цього пропаганді та режимам що їх облаштовує дуже

вигідно коли інформаційний простір наповнений такими людьми, адже в цьому інформаційному шумі можна легше приховувати ті ідеї та задачі які ставить перед собою пропаганда.

2.2 Проблематика соціологічних досліджень

Ще однією схожою проблемою є те як в нашому сучасному світі інтерпретуються соціологічні дані.

Ця тема не така велика, проте дуже важлива для розуміння контексту сучасного інформаційного простору. тому вона точно заслуговує на окремий підрозділ в цій роботі.

Соціологія надважлива для людства наука. Вона дозволяє відстежувати настрої в окремих країнах чи на планеті загалом. Проте часто вона використовується, щоб нав'язувати настрої, а не досліджувати їх.

Пропаганда використовує соціологію для того аби показати консенсус в суспільстві навколо тієї ідеї яку відстоює пропаганда, проте реальність звісно відрізняється від тієї яку малюють пропагандисти.

Незалежні соціологічні інститути в цьому плані дійсно допомагають, проте вони занадто слабкі навіть якщо мають міжнародний статус. В цих організацій недостатньо грошей та впливу для того аби вони могли говорити про результати своїх досліджень перебиваючи при цьому пропаганду, в яку вкладаються величезні кошти.

Окремою проблемою є інтерпретація відповідей людей на ті чи інші питання. Соціологи знають як правильно поставити питання, щоб отримати чітку відповідь на своє питання навіть від тих людей що не хочуть відповідати чесно.

Проте головна проблема в тому, що на пропаганду теж працюють хороші соціологи, які навпаки роблять все для того аби статистика була максимально розмитою, якщо вона справжня. Для того аби цими даними можна було маніпулювати як заманеться.

При цьому автократичні режими проводять й власні соціологічні дослідження, які позбавлені маніпуляцій. Проте вони доступні лише панівній верхівці. аби та могла реально оцінити настрої в суспільстві. Саме через це автократичним режимам вдається існувати так довго. Вони чітко розуміють як громадянське суспільство реагує на їх дії, та знають що робити для того аби придушити протестні настрої.

Для них така необхідність випливає з самої суті автократії, адже найбільше вони бояться втрати влади.

Саме через це сучасній соціології можна довіряти лише якщо її тези лунають від тієї дослідницької команди, яка взагалі не залучена в проблематику та якій все одно що буде далі. Сьогодні таких доволі мало, але ми переконані що в інформаційному полі буде все більше таких досліджень. Досліджень які можуть показати людям що незадоволені режимом, що їх насправді багато, а людям які сповідують якісь відверто дивні ідеї, що вони меншість, а не більшість як до цього їм казала пропаганда.

2.3 Висновки до розділу

Отже, за результати дослідження головних методів протидії пропаганді на професійному рівні визначено що найкращим методом є прикладна аналітика

в рамках визначення: “Основа інтелектуальної, логіко-мисленнєвої діяльності, спрямованої на вирішення практичних завдань”

Запропоновані методологічні аспекти використання прикладної аналітики на всіх щаблях протидії пропаганді та забезпеченні безпеки інформаційного простору.

Досліджені ключові проблеми пов’язані з використанням соціально-політичних наук з метою пропагування шкідливих для суспільства тез.

Таким чином не тільки досягається головна мета розділу, але й автоматично пропонується вихід із ситуації що вже склалася, який полягає у всесторонньому та методичному навчанню спеціалістів в університетах як публічних експертів.

З цією метою пропонується вводити в закладах вищої та середньої освіти спеціальних курсів що спрямовані на покращення комунікативних навичок людини, та формування специфічних навичок що необхідні для виступів перед широкою аудиторією.

Забезпечивши це, наше суспільство не тільки позбавиться фальшивих спеціалістів в усіх сферах що шкодять як науці, так і життям окремих людей, але і зробить неможливим розгортання в нашій країні експертної пропаганди що стоїть на засадах необізнаності населення про експертність та основи наукової методології й риторики.

3. **Форми прояву пропаганди у практичному контексті**

Доволі очевидно що практична ситуація відрізняється від теоретичної, бо має додатковий контекст що утворюється внаслідок ситуації в якій знаходиться практика. Пропаганда, оскільки вона базується на маніпуляції людською свідомістю так само динамічна та жива як сама ця свідомість.

Ця необхідність для неї (бути живою і динамічною) впливає в першу чергу з прагнення людини до свободи. Безсумнівно що людям зовсім не подобається коли їх думками маніпулюють, адже кожна людина вважає себе вільною. Через це пропаганда ефективна тільки тоді, коли вона непомітна, коли вона залишається десь на задньому плані, маскуючись під громадську думку чи так звані “правильні ідеї”.

В цьому сенсі незмінною є лише релігійна пропаганда, яка просто засуджує все нове, та все що відрізняється від постулатів релігії. При цьому сама релігія не є важливою, постулати запросто можуть бути вигаданими, або інтерпретованими з якогось слова у священних текстах.

Отже, динамічність є ключовою властивістю пропаганди. Це як еволюційна складова яка дозволила їй проіснувати достатньо довго.

В цій роботі ми наводили вже відомі та проведені дослідження з виявлення та протидії пропаганді. Навіть аналізували відповідні закони в окремих державах, проте нам також важливо поговорити про наративи та явища в пропаганді які тільки виникають й ще не встигли обрости теоретичною базою.

Наш інформаційний простір сьогодні є невіддільною частиною буття людини. Принциповим тут є те що деякі знання з огляду на їх обсяг ми відкладаємо до мережі, для того аби мати змогу не вивчати це, а прийти до цього знання чи даних чітко коли вони будуть потрібні.

Це утворило сучасний підхід до інфополя, сутністю якого є всезагальний обсяг інформації, та абсолютна її доступність.

Також це змусило змінити підхід і до самої інформації в бік її спрощення, та систематизації. За останні 200 років з'явилося таке поняття як “інфографіка”, тобто графічне зображення інформації що суттєво спрощує її сприйняття. Таким чином сьогодні ми можемо оперувати темами та даними які до цього через свій обсяг були зрозумілі й доступні лише одиницям людей. Досягнення такого підходу до інформації складно переоцінити, проте й він має свої недоліки, які, однак, не впливають з його характеру, а є наслідком діяльності людей, і маркетингового підходу до обміну інформацією.

Ми живемо в епоху коли інформація займає центральне місце в житті людини. Сьогодні, людина успішніша від іншої людини саме через кількість та користь інформації якою вона володіє.

Все це змусило наше суспільство вчитися фільтрувати корисну інформацію від безкорисної, актуальну від застарілої, та правдиву від брехливої. Ми легко можемо порівняти стан речей якщо згадуємо історію “радянських часів” коли машина телевізійної пропаганди впала і на телебачення потрапили різноманітні шоу.

Одне з таких переконувало своїх глядачів у тому, що Ленін насправді був грибом. Люди дзвонили на телеканал, та навіть виходили на протести проти “грибною змови” і керівництву країни довелося пояснювати людям що “те що сказали на телебаченні не завжди є правдою”. Ми ж не можемо уявити таку ситуацію серед нинішнього покоління? Проте покоління людей старших, особливо в Америці все ще постійно робить такі помилки, але в них це стосується повідомлень про НЛО. Як тільки про це говорять на шоу-програмі конспірологічного характеру, одразу знаходиться купа “свідків”.

Якщо все так розвинулось, то можна сказати що проблематика інформаційного здоров'я дійсно існує. Ми потроху пристосовуємося до умов які зробили для себе самі, але наразі ми вже зіштовхнулися з тим, що інформаційне середовище може відрізнятись за агресивністю.

Це приводить нас до тези про те що інформація може взагалі сприйматися як щось автономне. Можливо існує якась формула інформації в яку всі вірять, або інформації яка дискредитує сама себе.

В будь-якому разі на це точно треба звернути увагу.

Причому для цього нам доведеться буквально ступати там де не ступала ще нога вченого, адже як описано вище, нові рухи пропаганди ще не встигли дослідити. Проте ми не можемо зовсім ігнорувати здобутки минулого, ми лише не маємо спиратися на них повністю аби розв'язувати проблеми сучасності.

Новітні виклики будуть розглянуті в контексті публічних кейсів на телебаченні, або навіть промови деяких політиків. Нам важливо простежити та узагальнити наративи, визначити як вони впливають на світову політику, наскільки вони ефективні, та яким чином їх можна подолати.

Для цього явно мало просто перелічувати тези російської пропаганди на телебаченні. Доведеться залучати й соціологічні дослідження. Так, звісно, соціологія теж служить пропаганді, але враховуючи контекст, ми зможемо відрізнити соціологічні дослідження що викривляють дійсність від простого збору даних. Принаймні можна спробувати це зробити.

Окрім викликів що виникають, також вважаємо за необхідне проаналізувати заходи що вживаються прямо зараз. Ті які ще не пройшли випробування часом.

3.1 Сучасна пропаганда в контексті новітніх технологій

Будь-яка нова технологія рухає людство вперед незалежно від свого масштабу: Двигун, пеніцилін, лампи накаливання, такі приклади можна наводити дуже довго, але протилежністю цим відкриттям є різного виду зброя що використовує надбання науки для того аби знищити якомога більше людей за найменший можливий час.

Отже, наука може слугувати як для добра, так і для зла. Самі наукові відкриття при цьому не мають такого характеру. Вони просто знання, все залежить саме від людини що використовує ці знання.

Так само відбувається й з пропагандою. Їй необхідно крокувати в одному темпі з розвитком інформаційних технологій для того аби залишатись актуальною та дієвою.

З останніх технологій що можуть бути використані таким чином є різного роду штучні неймережі, як, наприклад ChatGPT що є штучною неймережею.

“Штучний інтелект – метафорична назва одного з пріоритетних наукових напрямів, що склався у загальному комплексі кібернетичних досліджень із проблем моделювання процесів мислення, інтенсифікації інтелектуальної діяльності через комп’ютеризацію тих чи інших її видів. Відтак, набуваючи у процесі прискореного розвитку дедалі самостійнішого характеру, він стає основою високих інформаційних технологій та систем, потужним рушієм історичного поступу людства.”

[15]

Віцепрем’єр-міністр, міністр цифрової трансформації України Михайло Федоров заявив що деякий час неймережа була заблокована на території України: “Щоб вороги не використовували її для антиукраїнської

пропаганди. Адже ChatGPT добре володіє українською, на відміну від росіян” [6]

Доволі легко можна нажахатися тим фактом, що розповсюджувати пропаганду для авторитарних режимів може не команда людей, а машини, які як правило не обмежені сном та відпочинком, тому можуть виробляти та розповсюджувати таку кількість пропагандистського контенту, що звичайна людина може в ній просто потонути.

Штучні нейромережі вже використовують у політичній пропаганді. Так після повідомлення президента США Джо Байдена про те що він буде балотуватися на другий строк, республіканці випустили рекламний ролик що засуджує політику Байдена та демонструє виборцям майбутнє яке було згенеровано штучною нейромережею.

Окрім цього в ChatGPT та інших штучних нейромереж доволі багато проблем, але вони стосуються тих досліджень що присвячені штучному інтелектові, ми ж просто демонструємо що наразі це жодним чином не регулюється, отже може бути використано пропагандою.

Як ми бачимо кроки до цього вже зроблені. Сьогодні ми стоїмо на порозі світу яким буде керувати алгоритм, адже нам з вами буде зовсім не до цього.

Іншою проблемною перспективою нам бачиться концепція технологічної сингулярності.

Як пише у своїй статті: “По той бік сингулярності: дилема гуманістичних обмежень і необмеженого “постгуманного” розвитку”, Ожеван М. А.

“Сингулярність (лат. *singulis* – єдиний, одиничний) є антонімом множинності, плюральності (лат. *pluralis* – множинний). У філософії така характеристика означає неповторність істоти, події, явища тощо, тобто неможливість редукувати певні характеристики до категорій загального й особливого, якими, власне, оперують різноманітні «закони розвитку», «закони функціонування» тощо. Отже, сингулярне у цьому розумінні

завжди є «чудом із чудес», – порушенням законів, протиприродністю. ”
[2]

В цьому сенсі головною ідеєю є те що люди не можуть зрозуміти сингулярність як би не старалися. За допомогою філософського інструментарію ми лише можемо визначити її присутність та виявити межі, хоча й дуже розмито, адже людство однозначно не зможе вхопити той момент коли настане технологічна сингулярність.

“З людської точки зору ця зміна буде відкиданням усіх попередніх правил, можливо, в мить ока, це буде експоненціально розвиватись далі поза будь-якою надією на контроль. Події, які раніше вважалося, що можуть статися лише через «мільйон років» (якщо колись) ймовірно, відбудуться в наступному столітті.” [2]

Для нас ця проблема важлива, адже в разі якщо в пропаганді настане сингулярність, простежити яка саме інформація є пропагандою, а яка ні, буде вже неможливо. Саме тому варто почати звертати увагу на це просто зараз.

Єдиним підходом який справді може змінити становище речей є праця над самим суспільством та людством в цілому. Якщо ми не хочемо, щоб одні люди налаштували всі технології світу проти нас, ми маємо першочергово працювати над собою, аби такі загрозу були для нас лише далекою перспективою, а не майбутнім на завтра.

Цитуючи трансгуманіста Ніка Бострома Ожеван М. А, звертає нашу увагу на те чим може допомогти трансгуманістичне бачення світу у нашій ситуації.

“Краще розуміння людської природи й заохочення з цією метою досліджень і громадських дискусій щодо майбутнього;” [2]

Нам важливо не просто звертати увагу на те що це колись буде, а будувати публічну дискусію з цього питання.

Від себе хочемо акцентувати на тому, що складова пропаганди та інформаційної безпеки для людини має стати ключовою.

Калькулятор краще рахує за людину, кран краще підіймає важкі речі, так само розвинута комп'ютеризована система краще буде розуміти патерни сприйняття людини, ніж сама людина.

Сьогодні ми стикаємося з цією проблемою у формі контекстної реклами та алгоритмами рекомендацій контенту, які підбирають те що нам було б цікаво засновуючись на тому, що ми колись шукаємо, та навіть на те на чому ми зупинилися поки гортали якусь сторінку.

Все це використовується у рекламі, проте може бути використане й у політичних цілях. Технологічна сингулярність робить неможливим відстеження того як саме маніпулюють людськими думками. Саме тому це так лякає.

“Критичне мислення; відкритість; наукові запити; відкрите обговорення майбутнього.” [2]

Ідеї просвітництва завжди є та будуть актуальні, людство має витратити значно більше часу на інтелектуальний розвиток кожної конкретної людини в соціумі, бо тоді в нас було б менше проблем.

“Отримання як індивідуального, так і колективного штучного розуму, розвиток машинного інтелекту;” [2]

Тут лише можна додати що наразі створення саме “штучного розуму” не видається можливим. Насамперед тому, що ми поки не визначили що таке розум насправді. Ми можемо створити лише те що може діяти подібно до розуму, проте ця структура може перевершити людину лише у якихось конкретних задачах. ат ніколи не створить щось дійсно нове, та ніколи не помилиться, отже ніколи не вийде за рамки звичної парадигми.

Таким чином ми можемо сказати що ця концепція хоч і непогана, проте утопічна та наразі не є чимось таким про що варто говорити.

“Філософський фалібілізм; готовність переглянути припущення «по ходу справи»; прагматизм; інженерно-підприємницький дух; науковість; різноманіття (видів, рас, релігійних вірувань, сексуальної орієнтації, способу життя тощо);” [2]

Сьогодні в нашому суспільстві досягається фалібілізм шляхом різних законів що гарантують інформаційний антагонізм.

Наприклад: немає заборони відходити від офіційних позицій держави, існує свобода слова, та віросповідання, існує політична опозиція і так далі. Інформаційний антагонізм ключова характеристика здорового суспільства, яка робить задачу пропаганди значно складнішою. Ми маємо звертати на це увагу ще більше і підтримувати різноманіття думок так само як ми підтримуємо біологічне різноманіття у природі.

“Турбота про добробут;” [2]

Всі без виключення технології покликані зробити життя людини кращим. Саме тому важливо робити на цьому акцент і в плані протистояння пропаганді та інформаційній безпеці.

“Мир; міжнародне співробітництво; антирозповсюдження зброї масового ураження;” [2]

Концепція до якої людство йде вже багато років, і якій заважає лише політична воля деяких автократій. Якщо вдасться розробити дієвий метод протистояння пропаганді, автократії залишаться без своєї головної зброї, і такий мир про який говорять трансгуманісти дійсно може бути досягнутий.

“Науково-технічна революція, яка виросла на плодючому ґрунті загальної суспільної просвіти ще далеко не вичерпала своєї суспільної корисності. Однак, вже сьогодні маємо досить багато свідчень, які дискредитують її теоретично і пов’язують з такими негативними соціальними явищами як, наприклад, проблема можливого глобального самознищення людства . Чи це відбудеться в результаті вибуху атомної бомби, чи внаслідок

екологічної катастрофи – інструмент цього самознищення дала людині саме наука.” [37]

Таким чином, хоча ми й характеризуємо проблематику та доволі страшні перспективи які постають у зв'язку з нею, це зовсім не означає що людство має хоч на секундочку зупиняти свої дослідження, адже можливо технічний прогрес та штучні нейромережі одного дня зроблять наш світ дійсно інформаційно безпечним.

3.2 Інформаційна безпека на прикладі дії міжнародних організацій

В роботі Ю. Шабанової “Філософія культури” ми можемо побачити “типологію культур що ґрунтується на територіальних ознаках культури, які пов’язані зі світоглядними особливостями етосу, що збагачений релігійними, ментальними та національними особливостями.” [31]

Європейсько-північноамериканський культурний регіон; Далекосхідний культурний регіон; Індійський культурний регіон;

Тропічно-африканський культурний регіон; Латиноамериканський культурний регіон; Арабо-мусульманський культурний регіон.

Або там же можемо побачити “типологію, яка ґрунтується на основі цивілізаційно релігійних ознак: “Типологія на основі цивілізаційно-конфесіонального принципу;” Конфуціансько-даоський тип культури; Індобуддійський тип культури; Ісламський тип культури; Християнський тип культури. [31]

Всі ці типи культури ґрунтуються на таких глибоких засадах що не можуть бути просто відкинуті. Вони являють собою частину людської свідомості на такому ж базовому рівні як і мова. Як ви зрозуміли зі сказаного вище це все види ментальностей, тобто варіанти різного погляду на світ.

Деякі культури є більш агресивними, деякі менш, на що може вказувати те як вони поширюються та як взаємодіють між собою. Не дивлячись на те що вони знаходяться в постійному протистоянні між собою, ми можемо впевнено стверджувати що саме це протистояння призвело до того що наш світ зараз виглядає саме так. Якби домінував якийсь один тип культури, я думаю ми були б в складнішому становищі, адже ні про яку “свободу” і мови б не було.

Нам йдеться про те що зараз ми знаходимося на етапі формування нового типу культури, ключовою засадою якого є свобода в усіх її проявах, і хоч він відходить від Європейського типу, поширюється майже на всі інші. Ми

поговоримо про це трохи згодом, адже поняття та розвиток свободи в людському суспільстві є ключовим фактором у формуванні наших цивілізаційних перспектив.

Світ це єдина система. Ця система вбачається мені як годинниковий механізм, що завжди рухає стрілку вперед, і де кожен рух впливає на всю картину. Частиною цього механізму є не тільки природа або космос в яких ця збіжність більш очевидна, але і людина та її світ. Кожен наш крок до чогось призводить.

Культура утворилася не з релігії, ніхто не збирався на з'їзд, щоб сформулювати засади культури, вона утворилася як частина нашого розвитку, а отже на неї впливали всі дії людей що жили в ній. Якись більше, якись менше. Якщо розібрати культуру на етапи, та подивитися які події призвели до змін її засад, ми легко зможемо переконатися в цьому.

Деякі цивілізації, і носії культури були знищені не самі по собі в процесі розвитку, а самим світом через природні катаклізми, деякі були відкинуті як неефективні, але вони розвивалися, зникали й утворювалися з різних причин, іноді відомих нам, а іноді ми можемо лише здогадуватися про причини. Цими роздумами я намагаюся наштовхнути вас на думку що ви так само впливаєте на сьогоdnішню культуру і від вашого покоління колись буде залежати її майбутнє.

Ключовим для нас тут буде питання: як ці види культур взаємодіють між собою та як прийти до взаєморозуміння? Це питання дійсно не нове, але не втрачає своєї актуальності. Для нас зараз дуже дивно виглядають, наприклад, війни за віру, але з уроків історії ви маєте знати що вони постійно відбувалися, а в деяких куточках світу і досі відбуваються.

З цього можна легко зробити висновок що поки що універсальної моделі взаєморозуміння ми не винайшли, але з цього також і випливає що нам з вами точно буде чим зайнятися.

Комунікативна проблема теж постає як основна в обміні знань та думок між зовсім різними культурами з взагалі різними підходами до життя.

Комунікація між людьми не просто необхідна чи важлива, а складає фундаментальну особливість людства як виду.

Перепони для комунікації розділяють на особистісні, фізичні та семантичні.

Так до особистісних ми відносимо весь той широкий спектр перепон що відносять до емоційних переживань. Релігія, культура, вірування, уподобання та все інше. Фактично тут йде мова про неприйняття однією особистістю іншої особистості через певні причини. Це неприйняття відбувається на рівні розумової фільтрації відштовхуваної особистості.

До фізичних перешкод відносяться, як не дивно, реальні фізичні перешкоди: стіни, відстань тощо. Їх видно і про них добре відомо, тож ніякої серйозної загрози для комунікації вони не становлять.

Семантичні бар'єри в цьому відношенні найцікавіші, адже мова тут йде про те що у свій час ворушило думи аналітичних філософів мови.

Іноді ми не можемо комунікувати (в семантичному сенсі) не тільки через різні мови, але і тоді коли ми спілкуємося однією мовою, просто використовуючи різну термінологічну базу. Виходячи з обізнаності, навченості, та професії, всі ми використовуємо різні терміни, і іноді не розуміємо одне одного просто через це. Звісно проблема тут має характер повітряного замку, адже секундний приступ непорозуміння який виникає в такому випадку, важко називати проблемою.

Ми всі добре знаємо що комунікація між людьми складна, з цієї точки зору можна зрозуміти що комунікація між державами та культурами ще складніша. Тож яким чином світ розв'язав цю проблему?

Світові війни привели спочатку до утворення “ліги націй”, а потім до створення її наступника “ООН”. За їх задумом ці міжнародні організації створюють спільне місце для діалогу між різними країнами світу. Ми вже з вами визначили що види культур, фактично відповідають країнам світу. В

кожній з них є своя певна ментальність. Ця ментальність настільки потужна, що насправді деякі аналітики легко можуть передбачати політичні дії деяких країн.

В ООН за одним столом сидять представники всіх видів культур які ми розглянули вище і вони ведуть діалог між собою, яким би дивним явищем для наших пращурів що воювали за віру це б не було.

Секрет такого успіху доволі простий і його можна побачити якщо просто поглянути на статут ООН. А саме на перший його розділ:

Стаття 1

Організація Об'єднаних Націй має на Меті:

“1. Підтримувати міжнародний мир та безпеку і з цією метою вживати ефективних колективних заходів для запобігання та усунення загрози миру й придушення актів агресії, або інших порушень миру, і проводити мирними засобами, відповідно до принципів справедливості та міжнародного права, залагоджування або розв'язання міжнародних конфліктів або ситуацій, що можуть призвести до порушення миру.” [27]

“2. Розвивати дружні відносини між націями на основі дотримання принципу рівноправності та самовизначення народів, а також вживати інших відповідних заходів для зміцнення загального миру.” [27]

“3. Здійснювати міжнародне співробітництво у сфері розв'язання міжнародних проблем економічного, соціального, культурного та гуманітарного характеру й у заохоченні та розвитку поваги до прав людини й основних свобод для всіх, без розрізнення раси, статі, мови та релігії.” [27]

“4. Бути центром для узгодження дій націй у досягненні цих загальних цілей.” [27]

Стаття 2

Для досягнення цілей, зазначених у статті 1, Організація та її Члени діють згідно з такими Принципами:

“1. Організація заснована на принципі суверенної рівності всіх її Членів.”
[27]

“2. Усі Члени Організації Об’єднаних Націй сумлінно виконують узяті на себе за цим Статутом зобов’язання, щоб забезпечити їм усім у сукупності права й переваги, що випливають із належності до складу Членів Організації;”
[27]

“3. Усі Члени Організації Об’єднаних Націй розв’язують свої міжнародні суперечки мирними засобами таким чином, щоб не наражати на загрозу міжнародний мир та безпеку і справедливість;” [27]

“4. Усі Члени Організації Об’єднаних Націй утримуються у своїх міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, так і якимось іншим чином, несумісним із Цілями Об’єднаних Націй;” [27]

“5. Усі Члени Організації Об’єднаних Націй надають їй усіляку допомогу у всіх діях, що вживаються нею відповідно до даного Статуту, і утримуються від надання допомоги будь-якій державі, проти якої Організація Об’єднаних Націй вживає дії превентивного або примусового характеру;” [27]

“6. Організація забезпечує, щоб держави, які не є її Членами, діяли відповідно до цих Принципів, оскільки це може виявитися необхідним для підтримки міжнародного миру й безпеки;” [27]

“7. Цей Статут жодною мірою не дає Організації Об’єднаних Націй права на втручання в справи, які належать до внутрішньої компетенції будь-якої держави, і не вимагає від Членів Організації Об’єднаних Націй представляти такі справи на розв’язання у порядку даного Статуту; однак цей принцип не стосується використання примусових заходів на підставі Розділу VII.” [27]

Як ми можемо бачити з тексту, всі пункти так чи інакше визначають всіх членів ООН рівними і визнають свободу кожної країни визначати власну думку, і діяти відповідно до своєї ментальності, якщо це звісно не шкодить

іншим країнам або світу в цілому. Така проста формула, на формування якої знадобилася майже тисяча років.

Проте, як вже було зазначено, цей успіх не є повним, адже навіть він не спинив війни по всьому світу, так він зробив їх значно більш локальними, але 2022 рік показав нам що мир який тривав 80 років може бути легко зруйнований всього однією країною. Проте, я думаю ця ситуація стане для них непоганим таким уроком на майбутнє.

Як ми вже встигли відчутти Україна знаходиться на межі між двома видами культури. Так склалося історично, адже культура поширювалася через торгівлю і взаємодію між народами. Україна торгувала через Дніпро, а тому торгувала та культурно обмінювалася з країнами Європи, в той час, як торговельні шляхи племен що займали територію російської федерації торгували в основному з країнами сходу. Саме це і призвело до того що межа заходу і сходу проходить саме в Україні. Зупинимось трошки на їх аналізі.

Якущенко О.А. у своїх лекціях з культурології виділяє наступні характеристики: [25]

«Східний тип культури пов'язаний з культурами Стародавнього Єгипту, Індії, Китаю, Вавилону, мусульманських країн. їх загальні риси:

1. Традиціоналізм (традиції розглядаються як вища цінність).
2. Поступовість суспільного розвитку, слабка різноманітність усіх сфер людського життя і діяльності; культ предків, відсутність проблеми «батьків та дітей».
3. Перевага релігійно-міфологічних уявлень.
4. Символ східної культури - «людина у човні без весел» (тобто, життям людини керують вищі сили).
5. Ідеал східної культури — людина, що покинула зовнішній світ заради духовного життя (чернець, пустельник).
6. Колективізм — колектив контролює всі сторони життя людини.

7. Політична організація життя — деспотія, абсолютне переваження держави над суспільством та особистістю.

Ідеал західного типу культури — вільна особистість, яка активно пізнає та перетворює світ. Основи західної культури у Давній Греції та Давньому Римі.

1. Динамізм, орієнтація на новину.
2. Раціоналізм, практичне відношення до світу і життя.
3. Повага до особистості.
4. Індивідуалізм.
5. Ідеали свободи і рівності.
6. Повага до приватної власності.
7. Демократична форма правління.

Тепер перед нами наочно постає в чому наша з росіянами відмінність. Ми вихідці з зовсім різних типів культури. При цьому громадяни російської федерації активно намагаються привласнити собі західний тип культури. Ні не перейняти, саме привласнити. Вони прагнуть забрати собі всі його здобутки, проте в собі самих міняти нічого не прагнуть.

Ви всі знаєте цю історію про Київ столиця русі, росія це типу Русь, тому Київ їх місто. Всі ви знаєте про те що це точно не правда, адже назва росія з'явилася лише в середині X століття, а до цього ця країна називалася Московією.

Без цієї частини їх імперія не може бути повноцінною, що і викликає їх ненависть. Вони не можуть ужитися з тим що не мають до Русі ніякого відношення, тому і бажають захопити нашу країну. Вони бажають привласнити собі право нащадків цивілізації Русі. Отже, ми можемо бачити що це війна не лише між двома культурами, але і за право володіти культурою. На нашому боці тут знову відіграють важливу роль міжнародні організації, такі як ЮНЕСКО, яка внесла наш український борщ до складу нематеріальної культурної спадщини, тим самим вирішивши суперечку про те чий все-таки борщ.

Це питання може не здаватися таким важливим, але воно справді таким є, адже нематеріальна культурна спадщина це саме частина спадщини цивілізації. Такою маленькою та простою дією світ визнає що російська федерація не має жодного відношення до Русі.

Отже, ми можемо впевнено сказати що цю війну за цивілізацію російська федерація вже програла, її маніпуляції та знуцання з інших народів, не будуть пробачені, а підкорені ними культури вже потроху пробиваються крізь неї. Нова тюрма народів вже тріщить і от-от рухне.

При цьому справді війни між західною і східною цивілізацією не існує. Так, вони суперечать одна одній, але не прагнуть знищити одне одну. Наприклад Китай який є еталоном східної культури зовсім не зневажає США які є еталоном західної культури. Ми маємо справу лише з одним випадком такої проблеми у 21 столітті. Здавалося, давно ж вже переступили через це, визначили що взаємоповага та культурний обмін це краще для всіх, проте наша сучасність продемонструвала нам що далеко не всі налаштовані на співробітництво.

3.3 Висновки до розділу

В межах розділу були досягнуті поставлені цілі що полягали у наочній демонстрації сучасних проблем, пов'язаних з пропагандою, що вже розгорнулись, або тільки збираються це зробити. Проведено попередній аналіз методів боротьби та додатково актуалізовано проблематику для інших досліджень.

Таким чином можна прийти до висновку що пропаганда як явище вдарилася не лише по конкретним країнам, а по всій системі міжнародної взаємодії. Методи пропаганди переймають деякі політики та міжнародні структури, великі компанії намагаються маніпулювати громадською думкою, а спеціалізовані алгоритми контролюють політичну агітацію в інтернеті.

Таким чином виходить що світ антиутопії дуже близька перспектива і єдине що з цим можна зробити це примусити міжнародні структури спостерігати за цією проблемою та не допустити прийняття законів що розв'язують руки такого роду технологіям.

В рамках розділу досліджені важливі поняття технологічної сингулярності та інтернету речей що постають для сучасного суспільства не лише як омріяна перспектива повної свободи, але і як найбільша загроза що актуалізується тим що наразі проблеми інформаційної безпеки не вирішені.

Окрім цього був досліджений підхід міжнародних структур до забезпечення міжкультурної комунікації, що має для нас центральне значення в контексті забезпечення світової системи інформаційної безпеки. Відтак всіх завдань розділу було досягнуто.

4. Методи протидії сучасній пропаганді у вимірі ключових проблем сучасності

Ми стикаємося з проблемами кожного дня, ми чуємо про них в новинах, та бачимо обговорення людей в інтернеті, але, насправду, сьогоднішній виклик найбільший з часів світових війн та карибської кризи. Ми, як філософи маємо дивитись у майбутнє, та готувати теоретичне підґрунтя для цього. Тому нам варто поговорити про ті проблеми які були вже представлені, та про проблеми які з'явилися через агресію російської федерації.

Виникнення глобальних проблем людства зумовлено певними причинами сучасного суспільства: **По-перше**, це цілісність сучасного світу, яка забезпечується глибинними політичними й економічними зв'язками. Негативним проявом цих процесів є світові війни. Так, у Другу світову війну були втягнуті не тільки країни Західної і Східної Європи, але й Америка, Азія, країни Близького та Далекого Сходу. Багато держав та народів світу стали учасниками єдиної історичної драми, під час якої змінювалися політичні кордони, стиралися національні особливості. Але головне – нівелювалося значення людини, яка вже не в змозі вистояти перед вихором військових подій. Разом із «людиною одиначною» гинуть і духовні цінності, що зберігала культура упродовж тисячоліть.

По-друге, криза світової цивілізації пов'язана зі зростаючою силою економічного розвитку, який досягнув небувалих споживчих розмірів. За останні 100 років промислове виробництво планети зросло більш ніж у 50 разів, при цьому 4/5 цього приросту отримано за період кінця ХХ – початку ХХІ ст. Руйнівний вплив людини на природу можна порівняти з найстрашнішими стихійними силами.

По-третє, глобальна криза пов'язана з нерівномірністю розвитку окремих країн і культур, у результаті якої більш розвинені та потужні цивілізації

поглинають малі культури. Через це посилюються процеси уніфікації соціального і культурного простору.

По-четверте, економічна і політична взаємозалежність країн доповнюється інформаційною залежністю. Завдяки телебаченню, супутниковому та інтернетному зв'язку, відкриття у світі сприймаються і поширюються миттєво, що створює єдиний інформаційний простір. **По-п'яте**, світ швидко змінюється. У цій швидкості змін виживають ті, хто встигає за цими змінами, в результаті чого стираються не тільки місцеві, але й територіальні особливості культур.

Отже, як бачимо, в нас повно проблем боротися з якими набагато складніше ніж з глобальним потеплінням. Ми не розуміємо одне одного, та не можемо дійти згоди через нашу величезну різність, проте ця різність робить людство таким яким воно є. Культурне розмаїття створює прогрес навколо і я впевнений що цю проблему ми зможемо подолати якщо будемо діяти на засадах взаємоповаги.

Так що ж до глобальних світових проблем, в тому числі і в культурі що були спричинені агресією російської федерації?

По-перше, рф не визнає людські права. Так, на папері вона звісно ратифікувала права людини, але ми з вами можемо чітко бачити що події які відбуваються там просто не могли б відбутися в нормальній країні. В нормальній країні не нехтують людьми та не кидають їх на забій як гарматне м'ясо. В нормальній країні люди мають цінність, тому про втрату людей мали б знати, але у рф народ не знає скільки людей вони втратили на цій війні, тому що насправду їх рахує лише генштаб нашої країни. Не те щоб нам це було потрібно, але так робить нормальна країна.

По-друге, рф не визнає права інших народів на існування. Ви всі чули що у рф є купа малих народів, що мають свою власну мову та культуру. нормальна країна поважала б їхню іншність, і всіляко підтримувала б їх, але у рф в них

нема шансів залишитися тими ким вони є, адже для кремля всі вони один народ.

Народи що відмовляються бути частиною їх світу винищуються під корінь. Колись путін у своєму зверненні перелічив усі малі народності примовляючи: я – тувинець, я – чеченець, я бурят, маючи на увазі що всі ці народи — як ніби єдиний народ. Таким чином рф намагається відняти в цих народів їх культуру, привласнивши її собі. Робить їх безликими, сірими. Такий метод викорінення культур притаманний їй ще з часів російської імперії, така природа цього підходу, і такий підхід заразний. Адже інші країни в яких правлять диктатори розуміють що цивілізований світ їх не покарає за це. Отже, таке робити можна.

По-третє, рф не поважає будь-які домовленості, і загрожує безпеці всього світу. Знову ж таки, якщо агресія рф не буде покарана інші країни вирішать що їм теж так можна. Північна Корея нападе на свою сусідку, Іран нападе на Ізраїль і так далі. Ми опинимось на порозі війни всіх проти всіх, а все через одного єдиного суб'єкта міжнародного права, який просто мав би бути покараний за свої злочини.

Таким чином ми приходимо до того що в світі існують глобальні проблеми для яких пропаганда є першопочатом, проє вони розрослися значно більше ніж вона сама й потребують окремих досліджень ат окремої методології по роботі.

Методи протидії так чи інакше висловлювалися в межах цієї роботи в попередніх розділах, проте ми вважаємо правильним для цього дослідження окремо розглянути їх в окремому розділі, де їм як цього і вимагає це дослідження, буде присвячена основна увага.

Отже, методи протидії пропаганди за результатами дослідження ми можемо поділити на активні та пасивні.

До активних відносяться ті заходи що вживаються на законодавчому та суспільному рівнях. Тобто це такі методи які впливають на ситуацію в

інформаційному просторі просто тут і зараз. Вони актуальні для швидкого викорінення основних наративів пропаганди та ключових методів ведення гібридної війни.

До пасивних же ми відносимо такі методи що змінюють освіту, культуру та саму людину. Ці методи важкі та комплексні, проте вони дають довгострокову перспективу інформаційної безпеки.

Ідеї просвітництва та його необхідності неодноразово підіймалися в цьому дослідженні, проте запропонований нами розподіл яскраво демонструє роль просвітництва у забезпеченні безпеки інформаційного простору.

Сьогодні світ приділяє величезну увагу активним методам боротьби з пропагандою. На нашу думку, це пов'язано з тим що такі методи дають миттєвий результат, який можна продемонструвати суспільству. Чим і користується більшість політиків головна мета яких виграти наступні вибори. Водночас більш продуктивні пасивні методи позбавлені такої уваги. Освіта в усіх країнах дійсно покращується з кожним роком, проте вона все ще не ставить в себе на меті створення свідомої та вільної людини, яка здатна аналізувати інформацію власними силами та має широкий погляд на світ що дозволяє їй сприймати протилежні тези як рівно можливі.

Отже, ми пропонуємо більше звертати увагу на саме пасивні методи протидії пропаганді, тому що наша мета позбутися самої можливості існування пропаганди. При цьому дуже важливо не послабляти наявні активні методи боротьби, бо якщо вони будуть якимось чином скасовані пропаганда просто не дасть можливості виховати здорове суспільство.

Окрім цього найважливішим активним методом протидії пропаганді, який при цьому залишається настільки ж ефективним як і пасивні, що робить його виключенням з нашої системи, це забезпечення інформаційного антагонізму у суспільстві.

Як ми розібралися в першому розділі здорове суспільство для того аби протистояти пропаганді мусить мати свободу громадської думки та природне

різноманіття цієї самої громадської думки. Як ми знаємо з третього розділу сьогодні нашою громадською думкою доволі легко маніпулювати через певні алгоритми якими ми звикли користуватись та яким довіряємо.

З цього випливає що саме активні методи, тобто впровадження якихось законів, можуть змінити ситуацію в інформаційному полі.

Так, звісно, державі вигідно не забезпечувати інформаційний антагонізм, адже тоді банально простіше керувати суспільством, тож з цього випливає що самі громадяни та науковці мусять наголошувати на впровадженні цих кроків.

Відтак справжня інформаційна безпека може бути результатом лише активної громадської думки, та міжкультурної взаємодії, що розгортається на засадах рівності всіх учасників міжкультурної взаємодії.

Висновки

В межах роботи досліджений широкий спектр питань що так чи інакше стосуються проблематики сучасної пропаганди. Аналізуючи різні дослідження і думки ми прийшли до єдиного визначення пропаганди яке має в собі погляди багатьох дослідників до нас. Найголовніше тут те що пропаганда є не просто наперед неправдивою чи маніпулятивною інформацією, а такою яка містить заклик до політичної дії. З огляду на її простоту на настирність таким наративам пропаганди легше укорінюватись в думках людей. Пропаганда не пояснює нічого, її мета дискредитувати свого так званого ворога, та дати людям чіткий план того що треба з цим “ворогом” зробити.

Додатково актуалізовані сучасні наративи, за якими існує та розвивається пропаганда. Для цього використовувався саме сучасний контекст Російсько-Української війни, та її гібридний характер.

Проаналізовано ключові загрози та виявлено методи протидії пропаганді в межах використання нею новітніх технологій. Проаналізована також небезпека цих технологій яка виникає через те що ми поки не можемо боротися з маніпуляціями інформаційним простором та нашою увагою. Використання доволі живих, але непомітних звичайним оком прикладів змусило нас вважати що людство має більше уваги приділяти питанню інформаційної свободи. Проте дослідження інтернету речей та штучних нейромереж мусять продовжуватись, адже проблемність цих технологій і неспроможність людського розуму виявляти їх маніпуляції поки що лише гіпотеза, адже ми ще не зіштовхнулись з настільки потужною технологією.

Зроблений акцент на розробці загального та найбільш актуального погляду на пропаганду, що звертає увагу на сучасний контекст та розкриває сутність наративів і методів, які використовує пропаганда.

Ключова гіпотеза дослідження підтверджена через розробку специфічного розрізнення методів боротьби з пропагандою та аналізі взаємодії й

ефективності різних методів протидії пропаганді на засновках логічного аналізу.

Розподіл методів боротьби на активні та пасивні чітко дає зрозуміти які з них впливають на проблему тут і зараз, а на які потрібен час та гроші. Така систематизація дозволила звернути увагу на те що найбільше приділяють увагу саме тим методам які дають миттєвий результат, тому що, наприклад політикам його легше вигідно продати виборцям. Відтак постає фундаментальна проблема боротьби з пропагандою яка впливає з самої сутності політичних систем.

Мета роботи досягнута за допомогою широкого аналізу усіх найактуальніших аспектів діяльності пропаганди, що підкріплена сучасними прикладами та науковою дослідницькою базою.

Проаналізовано сучасні джерела з проблематики, деякі з яких оприлюднені за кілька місяців до написання роботи. До таких відноситься, наприклад посібник центру стратегічних комунікацій, який призначений для держслужбовців. Ця робота наразі є підґрунтям для написання такої роботи для науковців та дослідників не лише в межах філософії, але взагалі гуманітарних наук.

Отже, в межах роботи було визначено ключові терміни, виявлені і осмислені напрямки боротьби з пропагандою, спираючись на філософський аналіз проблеми. Схарактеризовано стратегії протистояння пропаганді на державному, культурному та загальнонауковому рівнях, узагальнено та систематизовано підходи до протидії пропаганді.

Окрему подяку за допомогу в написанні роботи хочу висловити Якубіну Олексію Леонідовичу – кандидату політичних наук, та Шашковій Людмилі Олексіївні – доктору філософських наук, професору.

Список використаних джерел і літератури

1. Сливка В. Інформаційна війна проти України: міф чи реальність? [Електронний ресурс] / В. Сливка. – Режим доступу : <http://intkonf.org/slivka-vv - informatsiyna-viyna-proti-ukrayini-mif-chi-realnist/>
2. Bostrom N. Transhumanist values / N. Bostrom // Journal of philosophical research. – 2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : pdcnet.org
3. Vinge V. (1993). The Coming Technological Singularity: How to Survive in the PostHuman Era. Proceedings of Symposium VISION-21, sponsored by NASA Lewis Center and The Ohio Aerospace Institute, March, 30–31. Retrieved from <http://www-rohan.sdsu.edu/faculty/vinge/misc/singularity.html> [in English].
4. Бабенко Ю. Інформаційна війна – зброя масового знищення! [Електронний ресурс] / Ю. Бабенко. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/rus/ articles/2006/04/20/4399050/>
5. . Пропаганда для початківців. Електронний журнал «Новий час». 2016. URL: <https://magazine.nv.ua/ journal/2978-journal-no-3/propahanda-dlja-chajnikov. html>.
6. ChatGPT тепер в Україні. Як це працює і що там пишуть українці? [Електронний ресурс]. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-64687543>
7. Бойко О.Д. Пропаганда. Політична енциклопедія / Редкол.: Ю.А. Левенець (голова), Ю.І. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парламентське видавництво, 2011. 610 с.
8. Відмінність між журналістикою та пропагандою. StudFiles. 2016. URL: <https://studfiles.net/preview/2265389/page:7/>.

9. Горбулін В.П. Інформаційні операції та безпека суспільства: загрози, протидія, моделювання: монографія / В.П. Горбулін, О.Г. Додонов, Д.В. Ланде. – К.: Інтертехнологія, 2009. – 164 с. – Бібліогр.: с. 153-162.
10. Гібридна війна Росії проти України: як перемогти на інформаційному фронті / Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки., 2023.
11. Добровольська А. Глобалізація інформаційного простору: адаптація України до загальносвітових тенденцій [Електронний ресурс] / А. Добровольська. – Режим доступу: <http://soskin.info/ea/2005/9-10/200509-18.html>.
12. Дубняк К. А. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР: СТРУКТУРА ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ ПАРАМЕТРИ / К. А. Дубняк. // Серія: Соціальні комунікації. – 2015. – С. 24.
13. Лекції з історії світової та вітчизняної культури / За ред. проф. А. Яртися та проф. В. Мельника. – Львів, 2005. Розділ І. – С. 1–21.
14. М.З. Згуровський: Системні дослідження та інформаційні технології, 2002
15. Мороз О. Штучний інтелект // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук, Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук, І. О. Покаржевська. – Київ : Абрис, 2002. – 742 с..
16. Ожеван М. А. По той бік сингулярності: дилема гуманістичних обмежень і необмеженого “постгуманного” розвитку” / М. А. Ожеван. // Стратегічні пріоритети. – 2016. – С. 33–46.
17. Островська Н. В. Характеристика різновидів соціальнокомунікаційних технологій політичних ток-шоу / Н. В. Островська // Медіатрансформації: рік другий : колект. монографія / за ред. О. М. Холода. – К. : КНУКіМ, 2015. – С. 221–251.

18. Пашкевич М. Проблеми соціальної політики в умовах технологічної сингулярності / М. Пашкевич // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. - 2015. - Вип. 40(2). - С. 19-25.
19. Пропаганда // Українська мала енциклопедія : 16 кн. : у 8 т. / проф. С. Онацький. — Накладом Адміністрації УАПЦ в Аргентині. — Буенос-Айрес, 1963. — Т. 6, кн. XII : Літери По — Риз. — С. 1516. — 1000 екз.
20. Рекомендації з протидії пропаганді: тактичні, стратегічні, довгострокові (Центр аналізу європейської політики СЕРА) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/rekomendatsii_z_protidii_propagandi_taktichni_strategichni_dovgostrokovyi_tsentr_analizu_evropeyskoi_politiki_sera/
21. Республіканці показали згенерований ШІ ролик про вторгнення Китаю, щоб дискредитувати Байдена [Електронний ресурс]. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: https://24tv.ua/tech/zgenerovaniy-shtuchnim-intelektom-rolik-restublikantsiv-zaklikae_n2302813
22. Рослінг Г. Фактологія. 10 хибних уявлень про світ, і чому все набагато краще, ніж ми думаємо / Г. Рослінг, У. Рослінг, А. Рослінг. – Київ: Наш формат, 2019.
23. Російський погляд на Майдан та війну на Донбасі в Україні не прижився. Соцопитування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/research/rosiyskiy_poglyad_na_maydan_ta_viynu_na_donbasi_v_ukraini_ne_prizhivsia_sotsopituvannya/

- 24.Рубанов В. В. Аналітика політична // Велика українська енциклопедія.[Інтернет-джерело]–
<https://vue.gov.ua/Аналітикаполітична>
- 25.Самоідентифікація особистості: філософський аналіз : монографія / Г. Ф. Хоружий, Л. О. Боровська, Ю. І. Кулагін, М. В. Ліпін ; за заг. ред. Г. Ф. Хоружого. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. – 192 с. ISBN 978-968-629-899-0 - 56-57
- 26.Соціологія: словник термінів і понять. – К.: Кондор, 2006. – 372 с.
- 27.Статут Організації Об'єднаних Націй/Розділ I
- 28.Утюж Ірина Геннадіївна, Коноваленко Ольга Сергіївна. (2018) Sotsialna Synhuliarnist: Portret bez Prykras. Science Review. 8(15). doi: 10.31435/rsglobal_sr/30092018/6152
- 29.Феномен радянської пропаганди. Psyfactor.org. 2015. URL: <http://psyfactor.org/lib/propaganda36.htm>.
- 30.Фомін О. Сутність поняття «інформаційна безпека» [Електронний ресурс] / О. Фомін, О. Рось. – Режим доступу : defpol.org.ua/site/index.php/en/publikaci/doc_download/25
- 31.Шабанова Ю. О. Філософія культури : підручник / Ю. О. Шабанова. – Дніпро : ЛІРА, 2019. – 240 с. ISBN 978-966-981-181-3 - с 99-102; 122-123;
- 32.Шашкова Л. О. Аналітика // Велика українська енциклопедія. [Інтернет-джерело]–<https://vue.gov.ua/Аналітика>
- 33.Шевців М. Б., Гончарук К. А. Пропаганда як соціально-політичне явище: проблеми розуміння.
- 34.Якущенко О.А. Опорні лекції з культурології для студентів всіх спеціальностей [інтернет-джерело]<https://lektsii.org/3-121486.html>

35. Інструменти російської пропаганди у країнах Східної Європи – однакові – дослідження [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uacrisis.org/ua/53099-informationwarfare>
36. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення / Ю. О. Горбань // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. - 2015. - № 1. - С. 136-141. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2015_1_21
37. Бойченко М. І. Соціально-філософське бачення системоутворюючого характеру світогляду / М. І. Бойченко // Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Філософія. Психологія. Педагогіка. - 2010. - № 3. - С. 18-22. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_fpp_2010_3_3.
38. Природа політичної пропаганди / Д. М. Павлов // Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Філософія. Соціологія. Політологія. - 2015. - № 5. - С. 157-164. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdufsp_2015_5_22
39. Павлов Д. М. Теорія політичної пропаганди Г. Лассвелла / Д. М. Павлов // Панорама політологічних студій. - 2015. - Вип. 13. - С. 40-46. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pps_2015_13_8.
40. Lasswell H. D. The Theory of Political Propaganda / Harold D. Lasswell // The American Political Science Review. – 1927. – Vol. 21, № 3. – P. 627–631.